

Dział Badań i Analiz NCK

**2
/
2021**

**NOWOŚCI
BADAWCZE
NCK**

lipiec – grudzień 2021

	WPROWADZENIE	4
1.	MARNOTRAWSTWO ŻYWNOCI Z PERSPEKTYWY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU	7
	oprac. dr Ewa Kopczyńska	
•	Numer specjalny: „Zrównoważony rozwój ukryty w odmienności: systemy żywnościowe z perspektywy marginesów”	8
	oprac. dr Michał Wyrwa	
•	Kształtowanie w mediach społecznościowych problemu marnowania jedzenia: dyskursywne podejście marketingu społecznego	14
	oprac. dr Marta Skowrońska	
•	Badanie zachowań konsumenckich dotyczących marnowania żywności w Irlandii: postawy konsumentów, skala zjawiska i jego związku z globalnym ociepleniem	18
	oprac. Marta Grybś-Kabocik	
•	Wydatki konsumenckie, elastyczność i wartość odpadów żywnościowych: wykorzystanie „kwadratowego prawie idealnego systemu funkcji popytu” do oceny zmian podczas pandemii COVID-19 w Meksyku	21
2.	GOSPODARKA ODPADAMI I ICH PRZETWARZANIE	26
	oprac. dr Marta Skowrońska	
•	Ewaluacja dwóch działań interwencyjnych podjętych dla zwiększenia skali upcyklingu: lokalne wydarzenie i Upcycling Plaza	27
	oprac. Marta Grybś-Kabocik	
•	Perspektywy teorii rozumowania behawioralnego (BRT) dotyczące recyklingu i gospodarowania odpadami elektronicznymi	30

	oprac. Zuzanna Maciejczak-Kwiatkowska	
•	Wpływ marginalizacji na postawy kulturowe i praktyki gospodarowania odpadami w Esfuerzo de Paraíso w Republice Dominikańskiej: badanie jakościowe	34
3.	ODPOWIEDZIALNA PRODUKCJA I KONSUMPCJA	38
	oprac. dr Marta Skowrońska	
•	Odpowiedzialna produkcja i konsumpcja w Unii Europejskiej. Analiza danych Eurostatu dotyczących celów zrównoważonego rozwoju	39
•	Młodzi ludzie jako siła napędowa czy hamulec ruchu na rzecz zrównoważonego rozwoju? Przypadek antykonsumpcji	43
	oprac. Zuzanna Maciejczak-Kwiatkowska	
•	Zrównoważona konsumpcja Europejczyków: wpływ świadomości środowiskowej i percepcji ryzyka na troskę o środowisko i intencję behawioralną	48

WPROWADZENIE

Dyskurs ekologiczny stał się nieodłącznym elementem współczesnego świata. Nie jest to zaskakujące, kolejne dekady XXI w. przynoszą rosnące zagrożenie środowiskowe, powiązane ze zmianami klimatu. Przyczynia się do tego działalność człowieka, mimo dość oczywistego faktu, że pogorszenie stanu środowiska naturalnego przekłada się negatywnie również na funkcjonowanie jednostki. Waga problemu rośnie, a próby jego niwelowania stanowią wyzwanie zarówno dla decydentów, jak i pojedynczych osób z perspektywy ich codziennych wyborów. Specjaliści z różnych dziedzin nauki działają na rzecz upowszechnienia wiedzy o zagrożeniach związanych ze zmianami środowiskowymi. Z badawczego punktu widzenia trudno więc nie podążać za tym dyskursem – wyniki badań na temat funkcjonowania człowieka w realiach powstałych wskutek wspomnianych zjawisk dotyczą wielu obszarów i często charakteryzują się inspirującą interdyscyplinarnością. Prowokują do zadawania pytań o to, jakie postawy i zachowania związane z konsumpcją pojawiają się w kulturach różnych krajów lub też jaki kulturowy związek ma związek z postawami względem zmian środowiskowych. Na te pytania poszukiwaliśmy odpowiedzi w badaniach tematycznych prowadzonych na całym świecie.

Na łamach najnowszego numeru „Nowości Badawczych NCK” 2021 pragniemy przybliżyć Państwu najciekawsze naszym zdaniem prace badawcze z zakresu społecznych i kulturowych uwarunkowań postaw jednostek i grup wobec zmian środowiskowych. W szczególności chcieliśmy przyjrzeć się praktykom związanym z nadprodukcją odpadów. Czy wdrażane są strategie służące ich ponownemu wykorzystaniu lub inne strategie zaradcze, a jeśli tak, to jakie? Jakie postawy cechują jednostki w obliczu problemu nadprodukcji odpadów?

Ekspertki wskazują na pięć podstawowych problemów środowiskowych, które mogą w przyszłości „utrudnić lub wręcz uniemożliwić funkcjonowanie naszej cywilizacji na Ziemi”¹. Wśród nich znajduje się produkcja odpadów, w tym odpadów z plastiku, których biodegradacja trwa setki lat. Jak pokazuje raport stowarzyszenia PlasticsEurope, w pierwszym, naznaczonym pandemią półroczu 2020 r. produkcja tworzyw sztucznych zaczęła spadać,

¹ Raport firmy Kantar „Ziemia atakuje”, 2019, <https://ziemianieatakuj.pl/> [dostęp: 4.10.2021].

by ponownie osiągnąć tendencję wzrostową w drugim półroczu². Wydaje się więc, że nawet ogólnoswiatowy lockdown, który w pewnym stopniu ogranicza produkcję i konsumpcję, nie może zatrzymać niepokojącego zjawiska, jakim jest przyrost odpadów nieulegających szybkiej biodegradacji.

Zagadnienie związane ze zmianami środowiskowymi i problematyką odpadów przenika również do świata kultury i sztuki. Nie tylko inspiruje do tworzenia dzieł sztuki, niejednokrotnie z wykorzystaniem odpadów (ang. *junk art*), lecz także stawia przed ludźmi kultury pytania o priorytety, etyczność podejmowanych działań i o wartości związane z odpowiedzialną konsumpcją. Za przykład przemian świadomościowych w tym obszarze niech posłuży trwająca w Polsce już ponad dekadę dyskusja naukowa o kulturze nadmiaru, czy też rozwijająca się od 2011 r. sieć Manchester Arts Sustainability Team (MAST)³, zrzeszająca kilkadziesiąt organizacji artystycznych i kulturalnych o różnym potencjale: od lokalnych ośrodków sztuki, przez międzynarodowy festiwal, po krajowych nadawców radiowych i telewizyjnych, współpracujących ze sobą w zakresie tworzenia strategii zmierzających do walki ze zmianami klimatu.

Tematyka postaw względem zmian środowiskowych ze szczególnym uwzględnieniem świadomego i odpowiedzialnego podejścia do odpadów podejmowana jest przez Narodowe Centrum Kultury (NCK) w różnorodny sposób. W kwietniu 2021 r., w Dniu Ziemi, opublikowany został raport o postrzeganiu odpadów w kulturze nadmiaru, który umiejscawia problem odpadów i nadmiernej konsumpcji w szerokim kontekście: przedstawia m.in. style konsumowania dóbr, rolę kompetencji społeczno-kulturowych w użytkowaniu przedmiotów, pojmowanie granicy między przedmiotem a odpadem⁴. Raport jest zwieńczeniem dużego, bo przeprowadzonego na członkach 60 gospodarstw domowych, badania etnograficznego, poszerzonego o wywiady ze specjalistami. Ponadto tegoroczna edycja Ogólnopolskiej Giełdy Projektów, wydarzenia promującego dobre praktyki animatorów kultury w Polsce, poświęcona była tematyce związanej z krajobrazem i ekologią.

² Raport PlasticsEurope „Tworzywa – Fakty 2020. Analiza produkcji, zapotrzebowania oraz odzysku tworzyw sztucznych w Europie”, 2020, <https://www.plasticseurope.org/pl/resources/publications/4433-tworzywa-fakty-2020> [dostęp: 4.10.2021].

³ Strona internetowa MAST: <https://www.manchesterclimate.com/involved/MAST> [dostęp: 4.10.2021].

⁴ Raport Narodowego Centrum Kultury, „Badanie etnograficzne dotyczące postrzegania odpadów w kulturze nadmiaru”, 2021, <https://www.nck.pl/badania/aktualnosci/731786924> [dostęp: 4.10.2021].

Dopełnieniem zainteresowania Narodowego Centrum Kultury wymienionymi obszarami jest najnowszy numer „Nowości Badawczych NCK”, zawierający przegląd artykułów na temat społecznych i kulturowych uwarunkowań postaw jednostek i grup wobec zmian środowiskowych. Omówiono tu teksty publikowane pod koniec 2020 i w 2021 r. przez ośrodki naukowe oraz na łamach zagranicznych, wysoko notowanych czasopism naukowych, takich jak: „Journal of Cleaner Production”, „Ecological Economics”, „Journal of Environmental Management” czy „Socio-Economic Planning Sciences”.

Materiał, który pragniemy Państwu zaprezentować, dotyczy szeroko rozumianych kwestii związanych z: gospodarowaniem odpadami i praktykami powtórnego ich wykorzystania, zrównoważoną produkcją i konsumpcją, w tym z aspektami marnowania żywności i/lub odpowiedzialnego do niej podejścia. Wyboru oraz opisów artykułów źródłowych dokonali, oprócz pracowników Działu Badań i Analiz NCK, doktorzy i doktoranci z polskich ośrodków akademickich. Wśród licznych relacji z badań wykonanych za granicą znajdują się także wątki dotyczące studiów przeprowadzonych przez polskich naukowców.

Serdecznie zapraszamy do lektury.

Redakcja „Nowości Badawczych NCK”

1.

**MARNOTRAWSTWO
ŻYWNOŚCI
Z PERSPEKTYWY
ZRÓWNOWAŻONEGO
ROZWOJU**

NUMER SPECJALNY: „ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ UKRYTY W ODMIENNOŚCI: SYSTEMY ŻYWNOŚCIOWE Z PERSPEKTYWY MARGINESÓW”

SPECIAL ISSUE: „THE INVISIBLE SUSTAINABILITY OF OTHERNESS: RETHINKING FOOD SYSTEMS FROM THE MARGINS”

Petr Jehlička, Annalisa Colombino (red.)

2020/2021

[Link do numeru specjalnego](#)

Kategoria zrównoważonych gospodarek od lat służy jako podstawa do formułowania odpowiedzi na współczesne zagrożenia klimatyczne, polityczne oraz społeczne – 17 celów zrównoważonego rozwoju¹ wyznacza agendę działań i dyskusji na temat scenariuszy przyszłości, obejmując swym zasięgiem dobrostan fizyczny ludzi, ich społeczne i ekonomiczne funkcjonowanie, wartości kulturowe i kondycję środowiska naturalnego.

System żywnościowy jest jednym z najważniejszych obszarów zrównoważonego gospodarowania. Wizje przyszłości, które tworzy się w jego ramach, obejmują zarówno techniki produkcji żywności, jak i zasady jej dystrybucji, wzory konsumpcji, wreszcie modele gospodarowania odpadami. Alternatywne sieci żywnościowe (ang. *Alternative Food Networks* – AFN) to jedna z odpowiedzi na wyzwania nadmiernego uprzemysłowienia i masowej produkcji żywności generujących rażące nierówności społeczne. Są to oddolne inicjatywy łączące lokalnych producentów z konsumentami, nastawione na zrównoważoną produkcję, dostęp do świeżego i zdrowego pożywienia oraz suwerenność żywnościową. Od lat 80. XX w. prowadzone są badania i dyskusje nad AFN w naukach o systemie żywnościowym.

¹ Cele te (ang. *The Sustainable Development Goals*) opisane są na stronie ONZ: <https://sdgs.un.org/goals> [dostęp: 10.09.2021].

Opublikowany na przełomie 2020 i 2021 r. numer specjalny interdyscyplinarnego czasopisma „Sustainability” poświęcony został kolejnej odsłonie tych badań i dyskusji. Redaktorzy numeru – Petr Jehlička i Annalisa Colombino – proponują potraktować AFN jako odpowiedź na niedostatki współczesnego systemu żywnościowego. Przyjmują krytyczną perspektywę, w której diagnoza tych niedostatków i sposób radzenia sobie z nimi płyną z kontekstów zwykle pomijanych i marginalizowanych. Modele alternatywnych sieci żywnościowych są bowiem na ogół definiowane i rozwijane w kontekście zachodnim, głównie anglosaskim, a studia nad dynamiką tych inicjatyw i ruchów społecznych odnoszą się do warunków gospodarczych, kulturowych i politycznych charakterystycznych dla zachodniej Europy i Stanów Zjednoczonych. Tymczasem poszukiwanie w AFN odpowiedzi na globalne problemy wymaga przyjęcia szerszego, otwartego na zróżnicowanie spojrzenia. Jehlička i Colombino zadali więc pytanie o potencjał zrównoważenia (ang. *sustainability*) płynący z obszarów peryferyjnych i półperyferyjnych.

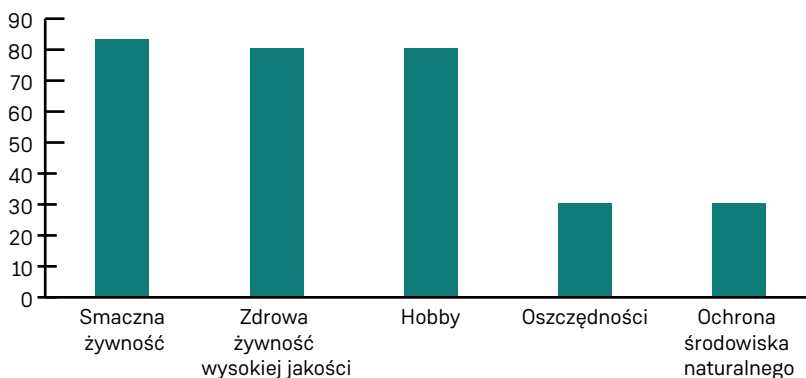
Artykuły opublikowane w numerze oparte są na studiach lokalnych przypadków, ale formułują daleko idące hipotezy i wnioski. Mają one trojaki charakter: po pierwsze, punktują słabości dotychczasowego podejścia skupionego na wąskim wycinku systemu; po drugie, wskazują na modele zrównoważonego gospodarowania inne niż te nakreślane w ramach zachodnich; po trzecie, przestrzegają przed błędem uproszczonych dychotomii i generalizacji w opisie i ocenie lokalnych gospodarek.

Krytyka dominujących w badaniach nad AFN ujęć pojawia się w każdym ze składających się na tom studiów. Jan Vávra, Zdeňka Smutná i Vladan Hruška² podważają przekonanie o zasadniczo przeciwstawnych motywacjach skłaniających do samodzielnej produkcji żywności członków zamożnych społeczeństw zachodnich i mniej zamożnych społeczeństw półperyferii i peryferii. Sprowadza się ono do uznania, że produkcja na własne potrzeby (np. uprawa warzyw w przydomowych ogródkach, domowe przetwórstwo) w krajach zamożnych jest formą *stricte* kulturową, stylem życia, postacią aktywizmu motywowaną czynnikami świadomościowymi. W krajach spoza gospodarczego centrum te same formy miałyby być podyktowane przede wszystkim względami ekonomicznymi i funkcjonować

² J. Vávra, Z. Smutná, V. Hruška, *Why I would want to live in the village if I was not interested in cultivating the plot? A study of home gardening in rural Czechia*, „Sustainability” 2021, 13(2), 706, <https://doi.org/10.3390/su13020706> [dostęp: 4.10.2021].

jako strategia zaradcza (ang. *coping strategy*), sposób na uzupełnienie domowych zasobów w warunkach materialnego niedostatku. Artykuł Jana Vávry i innych jest złożeniem studium przypadków z dwóch czeskich wiosek, badań sondażowych wśród ich mieszkańców (34 gospodarstw spośród wszystkich 59) oraz indywidualnych, jakościowych wywiadów z osobami z wybranych 14 gospodarstw. Na podstawie tych danych autorzy dowodzą, że również poza wielkomiejską klasą średnią domowa produkcja żywności jest kulturową formą stylu życia i nie sprowadza się do nieformalnej gospodarki. W ich badaniach motywacje finansowe wyprzedzone zostały przez kwestie smaku, zdrowia i rekreacji.

MOTYWACJE DO SAMODZIELNEJ UPRAWY ŻYWNOSCI W BADANYCH GOSPODARSTWACH (W PROCENTACH)

N = 40; można było wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: J. Vávra, Z. Smutná, V. Hruška, *Why I would want to live in the village if I was not interested in cultivating the plot? A study of home gardening in rural Czechia*, „Sustainability” 2021, 13(2), 706, <https://doi.org/10.3390/su13020706> [dostęp: 4.10.2021]. Artykuł na licencji CC BY 4.0.

Około 80% badanych produkuje żywność, aby mieć dostęp do smacznych, zdrowych produktów wysokiej jakości, oraz ze względu na przyjemność i satysfakcję płynącą z samodzielnej uprawy. Na motywacje finansowe wskazuje ok. 30%. Autorzy kwestionują więc zasadność podwójnych ram teorii: opartych na modelu kulturowym lub modelu ekonomicznym, w zależności od kontekstu jej zastosowania.

Podobnie sformułowane są argumenty Lucie Sovovej i Esther J. Veen³ zawarte w porównawczym studium inicjatyw czeskich i holenderskich. Studium oparte jest na danych pochodzących ze szczegółowych dzienników pozyskiwania i produkcji żywności prowadzonych przez 22 osoby uprawiające przydomowe ogrody w Czechach i Holandii. Badanie w każdej z lokalizacji trwało cztery tygodnie. Dodatkowo z członkami obu grup przeprowadzone zostały indywidualne wywiady. Mimo zasadniczo odmiennego kontekstu ekonomicznego i historycznego praktyki związane z samodzielną przydomową i domową produkcją żywności są w tych krajach bardzo podobne. Podobne są również sieci nieformalnych wymian żywności, konstytuujące relacje rodzinne, sąsiedzkie i wspólnotowe. Odmienność polegająca na silniejszej w Holandii normalizacji dyskursu na temat zrównoważonego gospodarowania wyraża się w deklaracjach, niekoniecznie natomiast w praktykach. Wyniki badania wskazują więc na konieczność badania modeli tzw. *quiet sustainability*⁴ w warstwie działań raczej niż deklaracji i dyskursów.

Wymóg pogłębionego i opartego na badaniach ujęcia roli AFN przenika również tezy artykułu dotyczącego kontekstu polskiego. Wojciech Goszczyński, Ruta Śpiewak, Aleksandra Bilewicz i Michał Wróblewski badali, z użyciem podejścia prakseologicznego, polskie alternatywne sieci żywnościowe⁵. Przeprowadzili siedem studiów przypadków (obserwacji

³ L. Sovová, E. J. Veen, *Neither poor nor cool: practising food self-provisioning in allotment gardens in the Netherlands and Czechia*, „Sustainability” 2020, 12(12), 5134, <https://doi.org/10.3390/su12125134> [dostęp: 4.10.2021].

⁴ *Quiet sustainability* to termin ukuty i wprowadzony do studiów nad zrównoważonymi systemami żywnościowymi przez Petra Jehličkę. Oznacza takie praktyki żywnościowe i sposoby gospodarowania żywnością, które zwiększają lub utrzymują równowagę (ang. *sustainability*) i odporność (ang. *resilience*) systemów, mimo że nie są rozpoznawane jako takie przez ich uczestników. Pojęcie to umożliwia stosowanie kategorii zrównoważenia nie tylko wobec społeczeństw, w których ma miejsce silnie rozwinięty dyskurs ekologiczny, lub w przypadku wąsko, „nowocześnie” rozumianych motywacji środowiskowych, lecz także w innych wypadkach, wykraczających poza te sytuacje (J. Smith, P. Jehlička, *Quiet sustainability: fertile lessons from Europe's productive gardeners*, „Journal of Rural Studies” 2013, 32, s. 148–157).

⁵ W. Goszczyński, R. Śpiewak, A. Bilewicz, M. Wróblewski, *Between imitation and embeddedness: three types of Polish alternative food networks*, „Sustainability” 2019, 11(24), 7059, <https://doi.org/10.3390/su11247059> [dostęp: 4.10.2021].

i wywiadów) poprzedzonych przeglądem danych zastanych. Efektem badania jest wyodrębnienie „niewidocznych alternatyw”, czyli takich, które kwestionują uprzemysłowiony system żywnościowy na poziomie praktyk społecznych, zakorzenionych w codzienności i historycznie ukształtowanych, przy czym niekoniecznie rozpoznawanych jako „alternatywne”. Ponadto autorzy proponują potrójną typologię AFN, w której ramach można umieścić dalsze badania. Jest to podział na: inicjatywy naśladowcze (ang. *imitated*), czyli nowe, często inspirowane wzorcami z zagranicy i globalnymi ruchami społecznymi; osadzone (ang. *embedded*), czyli te, które kontynuują tradycje, są wrośnięte w lokalny kontekst kulturowy; mieszane (ang. *mixed*), zawierające elementy jednych i drugich.

Kolejne studium to badanie, na czym konkretnie polegać może aspekt zrównoważenia w poszczególnych rodzajach alternatywnych sieci żywnościowych. Ewa Kopczyńska zbadała tradycyjne i nowe inicjatywy pod kątem ich materialnego i prakseologicznego potencjału za pomocą teorii „aktora-sieci”⁶. Zastosowana metodologia to połączenie indywidualnych wywiadów swobodnych z analizą treści. Z 38 wywiadów autorka wyodrębniła 304 charakterystyki praktyk żywieniowych, które, podzielone na grupy, poddała analizie treści i porównała. Rezultatem jest wyodrębnienie różnic między starszymi, osadzonymi społecznie (ang. *embedded*) formami, takimi jak uprawa działek ogrodniczych czy tradycyjne domowe przetwórstwo, a formami nowymi, takimi jak kooperatywy spożywcze czy jadłodzielnie. Ta pierwsza grupa zorientowana jest przede wszystkim na najbliższe, domowe otoczenie, praktyki motywowane są troską o jego materialne utrzymanie i o dobrostan domowników. Opierają się na rytmiczności i są silnie unawykowane. Nowoczesne, inspirowane zachodnimi inicjatywami są natomiast bardziej rozproszone, cechują się mniejszą powtarzalnością, są skierowane do bardziej odległych, abstrakcyjnych uczestników systemów żywnościowych.

Wszystkie przedstawione w tomie publikacje wskazują na konieczność zniuansowanej analizy, opartej na pogłębionych studiach, i na niedostatki uproszczonych, dychotomicznych modeli zmiany społecznej w obszarze systemów żywnościowych. Teza ta wzmocniona jest w krytycznym wobec

⁶ E. Kopczyńska, *Are there local versions of sustainability? Food networks in the semi-periphery*, „Sustainability” 2020, 12(7), 2845, <https://doi.org/10.3390/su12072845> [dostęp: 4.10.2021].

opozycji tradycja – nowoczesność tekście Mirki Erler i Christopha Dittricha⁷, przedstawiających wyniki badań terenowych, w szczególności 14 wywiadów eksperckich przeprowadzonych w Bengaluru (Indie). Powyższa dychotomia, którą posługują się członkowie inicjatyw AFN, generuje bowiem nie tylko korzyści z odzyskiwania i kultywowania zrównoważonych form produkcji żywności, lecz także wiele zagrożeń. Do tych zagrożeń należy opór wobec wartości edukacji i dorobku nauki, które bywają odrzucane wraz z kategorią nowoczesności. Efektem może być wykluczenie lub osłabienie pozycji alternatywnych sieci w relacjach z innymi podmiotami rynkowymi i pozarynkowymi. Autorzy studium zwracają zatem uwagę na swoiste ograniczenia związane z często antysystemowymi, krytycznymi wobec dominujących gospodarek żywnościowych motywacjami członków AFN.

Przedstawiony zbiór publikacji stanowi krytyczną relację z toczących się obecnie dyskusji nad znaczeniem alternatywnych sieci, tradycji i lokalnych praktyk w globalnych strategiach zmiany. Co jednak ważniejsze, proponuje wiele oryginalnych hipotez i nowych ram teoretycznych, które pozwalają na dostrzeżenie i badanie procesów lokalnej zmiany systemów żywnościowych w globalnej perspektywie zrównoważonego gospodarowania.

oprac. dr Ewa Koczyńska

⁷ M. Erler, Ch. Dittrich, *Middle class, tradition and the Desi-Realm – discourses of alternative food networks in Bengaluru, India*, „Sustainability” 2020, 12(7), 2741, <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/7/2741> [dostęp: 4.10.2021].

KSZTAŁTOWANIE W MEDIACH SPOŁECZNOŚCIOWYCH PROBLEMU MARNOWANIA JEDZENIA: DYSKURSYWNE PODEJŚCIE MARKETINGU SPOŁECZNEGO

CONSTRUCTING THE FOOD WASTE ISSUE ON SOCIAL MEDIA: A DISCURSIVE SOCIAL MARKETING APPROACH

Ulla-Maija Sutinen i Elina Närvänen

2021

[Link do artykułu źródłowego](#)

Choć więcej niż połowę odpadów żywnościowych generują gospodarstwa domowe¹, to samo zjawisko jest efektem działań i współzależności między wieloma podmiotami – producentami i sprzedawcami jedzenia, firmami marketingowymi, lokalami gastronomicznymi, politykami, konsumentami. Zdaniem fińskich badaczek z Uniwersytetu w Tampere zrozumienie społeczno-kulturowego charakteru zjawiska marnotrawstwa żywności jest przydatne w dalszej redukcji odpadów żywnościowych i rozwijaniu gospodarki opartej na odpowiedzialnej konsumpcji i produkcji. Kontekstem obrazującym udział różnych podmiotów w tych działaniach są przestrzeń mediów społecznościowych i wykorzystanie w niej zasad marketingu społecznego².

Autorki podjęły się sprawdzenia, jak różne grupy użytkowników kształtują społeczno-kulturowy obraz problemu odpadów żywnościowych w mediach społecznościowych, i przeprowadziły analizę w trakcie kampanii marketingu społecznego poświęconej temu problemowi. Postawiły trzy pytania badawcze:

- Jakiego rodzaju podmioty uczestniczą w dyskusji na temat odpadów żywnościowych?

¹ Zgodnie raportem Programu Środowiskowego Organizacji Narodów Zjednoczonych („UNEP Food Waste Index Report 2021”) na poziomie globalnym gospodarstwa domowe generują 61% odpadów żywnościowych, <https://www.unep.org/resources/report/unep-food-waste-index-report-2021> [dostęp: 20.09.2021].

² Wykorzystywanie technik marketingowych na rzecz promowania zmian społecznych.

- Jakie można zidentyfikować rodzaje dyskursu na temat odpadów żywnościowych?
- Jaki potencjał zmiany praktyk społecznych mają różne rodzaje dyskursu?

W przeprowadzonym badaniu wykorzystano techniki analizy dyskursu i podejście netnograficzne. Pobrano opublikowane na Twitterze, Instagramie oraz forach i blogach wpisy dotyczące fińskiego Tygodnia Odpadów Żywnościowych. Jest to ogólnokrajowa akcja wspierająca walkę z marnowaniem żywności przez działania z zakresu marketingu społecznego, zainicjowana w Finlandii w 2013 r. Do analizy pobrano 3082 wpisy, które użytkownicy opublikowali między 10 a 16 września 2018 r.

Zgromadzone wpisy zostały sklasyfikowane według ich autorów. Odpowiadając na pierwsze pytanie badawcze, autorki wyróżniły trzy grupy podmiotów: użytkownicy indywidualni, firmy komercyjne i organizacje non profit. Drugi etap analizy skupił się na sposobach kształtowania wypowiedzi poruszających kwestię marnowania żywności. Wpisy zostały zakodowane według obecnych w nich różnych aspektów dyskursu: treści aktów mowy, obecnych metafor i innych środków językowych. Wynikiem procesu kodowania było wyłonienie trzech form dyskursu: wyjaśniającego, eksponującego i apelującego.

Dyskurs wyjaśniający opisuje zjawisko powstawania odpadów żywnościowych. Oprócz faktograficznego przedstawiania powagi sytuacji mowa tu o jej przyczynach i konsekwencjach. Jest to forma osadzona w źródłach naukowych, statystycznych i w wypowiedziach ekspertów, prowadzona głównie w czasie teraźniejszym, w zdystansowanym tonie. Wrażenie neutralności czasem jest pozorne: język często niesie za sobą negatywną ocenę zjawiska („wyrzucanie jedzenia”, „marnowanie jedzenia”), a zamiast wspólnej odpowiedzialności wszystkich zaangażowanych w gospodarkę żywnością podmiotów podkreśla się przede wszystkim rolę gospodarstw domowych.

Dyskurs eksponujący skupia się na konkretnych działaniach podejmowanych na rzecz redukcji odpadów. Działania są opisywane jako realizowane nie przez ogół społeczeństwa lub pewną nieostro wyróżnioną jego część, ale przez konkretne podmioty, więc dyskurs ten można uznać za bardziej osobowy niż dyskurs wyjaśniający. Jako że w dyskursie eksponującym nie dotyka się problemu powstawania odpadów żywnościowych, to ma on wydźwięk pozytywny.

Dyskurs apelujący skupia się na opisywaniu zmian, jakie są potrzebne, by zmniejszyć ilość marnowanej żywności. Omawiane są zatem działania, które przez dane podmioty powinny lub przeciwnie – nie powinny zostać podjęte. Dyskurs ten może przebiegać na poziomie zarówno ogólnym

(kierowanie próśb o docenianie dostępnej żywności), jak i szczegółowym (wskazywanie, w jaki sposób dana zmiana mogłaby zostać wprowadzona). Dużo w dyskursie apelującym perspektywy przyszłości i ukierunkowanych na konkretne podmioty wypowiedzi o charakterze normatywnym: mowa tu o powinnościach, stosowany jest tryb rozkazujący, występuje napominanie.

Każdy z dyskursów w inny sposób może przyczynić się do zmiany praktyk społecznych w kwestii marnowania żywności, z każdym też wiążą się różne ryzyka. Potencjał zmiany i skojarzonego z dyskursem ryzyka przedstawiony jest w tabeli.

SZANSE I RYZYKA ZWIĄZANE Z DANymi RODZAJAMI DYSKURSU NA TEMAT MARNOWANIA JEDZENIA W MEDIACH SPOŁECZNOŚCIOWYCH

DYSKURS	POTENCJAŁ	RYZYKO
Wyjaśniający	<ul style="list-style-type: none"> - Budowanie społecznego rozumienia odpadów żywnościowych jako istotnego i poważnego problemu o licznych źródłach. 	<ul style="list-style-type: none"> - Niekonieczne przekładanie się przyrostu wiedzy o zjawisku na zmianę zachowania. - Upraszczone podkreślanie roli gospodarstw domowych w generowaniu odpadów.
Ekspozujący	<ul style="list-style-type: none"> - Opisywanie już podejmowanych działań na rzecz zmniejszenia ilości marnowanej żywności, co może doprowadzić do wykształcenia nowej normy. 	<ul style="list-style-type: none"> - Tworzenie fałszywego wrażenia, że aktualnie podejmowane działania rozwiązały problem. - Skupianie się na sukcesach odniesionych w podjętych działaniach to ryzyko przeoczenia faktu, jak trudno było je osiągnąć, i tym samym tworzenie wrażenia, że problem był łatwy do rozwiązania.
Apelujący	<ul style="list-style-type: none"> - Wzmacnianie poczucia sprawczości u wszystkich podmiotów (jednostek i organizacji) i zachęcanie ich do zmian w podejmowanych działaniach. - Prezentowanie marnowania jedzenia jako moralnie negatywnego zachowania i problemu możliwego do rozwiązania. - Kształtowanie wyobrażenia lepszej przyszłości. 	<ul style="list-style-type: none"> - Możliwość odebrania apeli jako narzucania swojej woli przez nadawcę. - Zbyt duża ogólnikowość niektórych apeli, sprawiająca, że spływają one problem marnowania i zakłamują poziom trudności jego rozwiązania. - Potencjalna ingerencja w istniejące relacje społeczne i zależności między podmiotami, co może skutkować apelami kierowanymi tylko do niektórych zaangażowanych w problem podmiotów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie U.M. Sutinen, E. Närvänen, *Constructing the food waste issue on social media: a discursive social marketing approach*, „Journal of Marketing Management” 2021, <https://doi.org/10.1080/0267257X.2021.1966077> [dostęp: 15.09.2021]. Artykuł na licencji CC BY-NC-ND.

Uzyskane rezultaty pokazują, że sposoby przedstawiania problemu marnowania żywności w mediach społecznościowych to kwestia złożona. Należy podkreślić, że nie powinno się generalizować wyników badania na inne niż fińskie społeczeństwa, w tym celu powinno się przeprowadzić więcej badań o charakterze lokalnym. Wnioski płynące z omawianego przedsięwzięcia można wykorzystać przy projektowaniu działań z zakresu marketingu społecznego, wspierających odpowiedzialną gospodarkę żywnościową.

oprac. dr Michał Wyrwa

MARNOTRAWSTWO ŻYWNOSCI**BADANIE ZACHOWAŃ KONSUMENCKICH
DOTYCZĄCYCH MARNOWANIA ŻYWNOSCI
W IRLANDII: POSTAWY KONSUMENTÓW,
SKALA ZJAWISKA I JEGO ZWIĄZKI
Z GLOBALNYM OCIEPLENIEM****A STUDY OF CONSUMER BEHAVIOUR TOWARDS FOOD-WASTE IN
IRELAND: ATTITUDES, QUANTITIES AND GLOBAL WARMING POTENTIALS**

Angela Flanagan i Anushree Priyadarshini

2021

[Link do artykułu źródłowego](#)

Z wyliczeń Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) wynika, że na świecie marnuje się około jednej trzeciej żywności, co odpowiada 1,3 mld ton jedzenia rocznie¹. Produkcja żywności odpowiada z kolei za ponad jedną trzecią emisji gazów cieplarnianych oraz jest głównym czynnikiem przyczyniającym się do wymarcia niektórych gatunków zwierząt, a tym samym obniżenia bioróżnorodności. Marnotrawstwo żywności powiązane jest również z kwestiami etycznymi – podczas gdy w krajach wysoko rozwiniętych żywność jest wyrzucana, prawie 13% światowej populacji cierpi z powodu niedożywienia.

Celem omawianego badania była analiza związanych z marnowaniem żywności postaw i zachowań irlandzkich konsumentów oraz ilości generowanych przez nich odpadów żywnościowych. Badaczki z Uniwersytetu w Dublinie wykorzystały ankietę internetową, którą przeprowadziły między marcem a czerwcem 2020 r. Badaniem objęły 2115 osób z całej Republiki Irlandii, z czego w analizie uwzględniły 2062. Dobór próby był nielosowy; ankietę była rozpowszechniana przez media społecznościowe oraz metodą kuli śniegowej. Kwestionariusz zawierał cztery części: charakterystykę demograficzną

¹ Raport FAO „Food wastage footprint. Impacts on natural resources. Summary Report”, 2011, <http://www.fao.org/3/i3347e/i3347e.pdf> [dostęp 10.09.2021].

uczestników, postawy konsumentów wobec marnotrawstwa żywności (zgodność ze stwierdzeniami z wykorzystaniem skali Likerta), zwyczaje respondentów związane z marnowaniem żywności (pytania wielokrotnego wyboru) oraz ilość marnowanego jedzenia przez uczestników (wskazanie ilości marnowanych produktów w zakresie 0–5 garści – później przeliczanych na gramy i mililitry). Badaczki oszacowały też ekwiwalent emisji CO₂ dla poszczególnych artykułów spożywczych, obliczając wskaźnik potencjału tworzenia efektu cieplarnianego (ang. *Global Warming Potential* – GWP).

Wykorzystując analizę czynnikową i skupień, wyróżniły dwa klastry konsumentów na bazie ich postaw wobec marnowania żywności: „troskliwych” (62,56% próby) oraz „nietroskliwych” (37,44%). Konsumentki „nietroskliwi” to głównie młodzi mężczyźni, których marnowanie żywności stosunkowo nie martwi i którzy podejmują minimalne działania w celu jego ograniczenia. Z kolei konsumentki „troskliwi” to przede wszystkim osoby starsze i kobiety: marnotrawstwo żywności bardzo im przeszkadza i podejmują one wszelkie środki w celu ograniczenia tego zjawiska na każdym etapie konsumpcji.

Choć obie grupy były świadome problemów środowiskowych związanych z marnowaniem jedzenia, to osoby należące do grupy „nietroskliwych” były bardziej przekonane o tym, że opakowania żywności są większym problemem niż odpady żywnościowe (średnia 4,09 w skali 1–5), i nie czuły, że odpady żywnościowe są czymś, co ich martwi (3,71). Dla kontrastu grupa „troskliwych” umiarkowanie zgadzała się z tym, że opakowania żywności są większym problemem środowiskowym niż odpady żywnościowe (3,75), za to zdecydowanie uznawała, że odpady żywnościowe są czymś, co ją martwi (4,67).

Badaczki zauważyły ponadto, że grupa „nietroskliwych” nie robi list zakupów (2,42) ani nie planuje posiłków przed zakupami (2,8) i w rezultacie często kupuje produkty, które ma już w lodówce (2,83). Grupa „troskliwych” częściej planuje swoje posiłki i zakupy, tak aby zminimalizować marnotrawstwo (3,30 i 3,78). Grupy zarówno „nietroskliwych”, jak i „troskliwych” były jednak zaniepokojone kosztami wyrzucanej żywności (odpowiednio 3,36 i 3,68).

Obie grupy zgodziły się, że oceniają żywność jako zepsutą (do wyrzucenia) po jej wyglądzie lub zapachu (3,99 i 3,88). Jednak osoby z grupy „nietroskliwych” nie spożywałyby żywności po upływie terminu ważności (3,49) z obawy przed zjedzeniem czegoś niebezpiecznego dla zdrowia i zachorowaniem (4,07). Z kolei badani z grupy „troskliwych” nie zgodzili się ze stwierdzeniem, że nie można spożywać żywności po upływie terminu

ważności (2,45), oraz ze stwierdzeniem, że zapominają o spożywaniu produktów, zanim te się zepsują (2,43). Pytanie dotyczące przyczyn wyrzucania jedzenia przyniosło podobne wnioski: podczas gdy 42% osób z grupy „nietroskliwych” wyrzuca jedzenie z powodu przekroczenia terminu przydatności, czyni tak jedynie 19% osób z grupy „troskliwych”.

W świetle badań przeciętny irlandzki konsument marnuje 0,6 kg żywności tygodniowo, przy czym grupa „nietroskliwych” wyrzuca dwa razy więcej (0,74 kg) od grupy „troskliwych” (0,37 kg). Rozpatrując ilość wyrzucanego jedzenia pod kątem potencjalnych konsekwencji dla globalnego ocieplenia, obliczono, że przeciętnie irlandzcy konsumenci generują odpowiednik 2,161 kg CO₂ w marnowanej żywności, przy czym grupa „nietroskliwych” produkuje dwa razy więcej CO₂ niż grupa „troskliwych”. Jeśli założymy, że każdy obywatel z 5-milionowej populacji Irlandii będzie kiedyś konsumentem, a ta statystyka się nie obniży, łączna tygodniowa emisja dwutlenku węgla na skutek marnowania żywności wyniosłaby aż 10,5 mln kg.

Autorzy zauważają, że działania zmierzające do ograniczenia marnowania żywności powinny być kierowane przede wszystkim do grupy konsumentów opisanych jako „nietroskliwi”, jako że w ich przypadku częściej można uniknąć wyrzucania jedzenia (marnowane przez nich produkty wciąż można spożyć – choć upłynął termin ich ważności; osoby te mogą też nauczyć się lepiej planować zakupy i posiłki). Badanie wskazuje również, że przekonanie o tym, że marnowanie żywności ma negatywny wpływ na środowisko, zwiększa prawdopodobieństwo podejmowania praktyk minimalizujących wyrzucanie pożywienia.

oprac. dr Marta Skowrońska

WYDATKI KONSUMENCKIE, ELASTYCZNOŚĆ I WARTOŚĆ ODPADÓW ŻYWNOŚCIOWYCH: WYKORZYSTANIE „KWADRATOWEGO PRAWIE IDEALNEGO SYSTEMU FUNKCJI POPYTU” DO OCENY ZMIAN PODCZAS PANDEMII COVID-19 W MEKSYKU

**CONSUMER EXPENDITURE, ELASTICITY AND VALUE OF FOOD WASTE:
A QUADRATIC ALMOST IDEAL DEMAND SYSTEM FOR EVALUATING
CHANGES IN MEXICO DURING COVID-19**

Adrian Vargas-Lopez, Clara Cicatiello, Ludovica Principato, Luca Secondi
2021

[Link do artykułu źródłowego](#)

Autorzy tekstu podkreślają, że nasze nawyki i zwyczaje żywieniowe wpływają na ilość marnowanej żywności, przy czym procedury dotyczące codziennego funkcjonowania gospodarstw domowych wdrożone w trakcie pandemii COVID-19 znacząco zmieniły dotychczasowe wzorce zachowań w tym zakresie. Badacze, wywodzący się z jednego meksykańskiego i dwóch włoskich ośrodków naukowych, sprawdzali, w jaki sposób zmieniło się podejście konsumentów do marnotrawienia żywności. W tym celu przeprowadzili ankietę w mediach społecznościowych. W grudniu 2020 i styczniu 2021 r. zebrano od meksykańskich gospodarstw domowych 525 w pełni wypełnionych ankiet. Kwestionariusz ankiety składał się z 41 pytań podzielonych na cztery sekcje:

- czynniki sytuacyjne, psychologiczne i społeczne,
- zachowania i nawyki zakupowe,
- działania podejmowane w zakresie marnotrawstwa żywności i gospodarowania odpadami,
- społeczno-demograficzny profil gospodarstwa domowego.

Pandemia COVID-19 wpłynęła na całą branżę żywnościową. Z jednej strony autorzy artykułu wskazują na problem związany z wyrzucaniem przez

producentów ton niesprzedanej świeżej żywności (tak duże marnotrawstwo spowodowane było zakłóceniami w łańcuchu dostaw czy nieprzewidywalnym zamykaniem z dnia na dzień obiektów gastronomicznych). Z drugiej jednak strony sytuacja w gospodarstwach domowych przedstawiała się bardziej optymistycznie. Zaobserwowano, że konsumenci, zmuszeni do pozostania w domach, wykorzystywali swoje zapasy żywności. Unikali spożywania posiłków „na mieście”, za to częściej gotowali. Częściej planowali też posiłki, co skutkowało m.in. robieniem zakupów według wcześniej przygotowanych list. Autorzy wysunęli zatem przypuszczenie, że dzięki pandemii COVID-19 konsumenci marnotrawią mniej żywności. Dotychczasowe badania wykazały bowiem, że kontekst społeczny, ekonomiczny i kulturowy ma duży wpływ na zachowania konsumenckie w zakresie marnotrawienia żywności. Zasadnicze różnice uzależnione są od kraju zamieszkania konsumentów. Dla przykładu autorzy wskazali wyniki badań, z których wynika, że w Europie czy Ameryce Północnej marnuje się więcej żywności niż w krajach środkowej Afryki czy południowej Azji. Badacze przytoczyli statystyki Banku Światowego, według których w Meksyku marnuje się 20,4 mln ton żywności każdego roku. Stanowi to 34,5% całego wyprodukowanego w tym kraju pożywienia. Brakuje jednak analiz zmian wynikających z pandemii COVID-19, szczególnie w odniesieniu do procentowego udziału żywności marnotrawionej przez gospodarstwa domowe.

Autorzy artykułu w swoim badaniu wykorzystali model „prawie idealnego systemu funkcji popytu” (ang. *Almost-Ideal Demand System – AIDS*) zaproponowany przez Angusa Deatona i Johna Muellbauera, a następnie zmodyfikowany przez Jamesa Banksa do „kwadratowego prawie idealnego systemu funkcji popytu” (ang. *Quadratic Almost-Ideal Demand System – QAIDS*)¹. Do tego modelu autorzy podstawili dane zebrane z przeprowadzonej ankiety online oraz zmienną o nazwie „wartość marnotrawionej żywności”².

Z badań wynika, że konsumenci w trakcie pandemii spożywali więcej posiłków w domu. Przed pandemią badani jedli przeciętnie 16 z 21 posiłków tygodniowo w domu, a w trakcie pandemii – aż 19 z 21 posiłków.

-
- ¹ „Kwadratowy prawie idealny system funkcji popytu” pozwala na oszacowanie popytu na dane dobro w zależności od oszacowań cenowych i dochodowych.
 - ² Wartość marnotrawionej żywności wyliczano metodą przemnożenia ilości tygodniowo marnotrawionej żywności w gospodarstwie domowym przez jej wartość (wyrażoną w danej walucie).

Co więcej, autorzy potwierdzili swoją hipotezę, że konsumenci planowali zakupy w bardziej przemyślany sposób w trakcie pandemii niż przed nią. Dowodzą tego dane, zgodnie z którymi przed pandemią większość gospodarstw domowych robiła zakupy żywnościowe raz w tygodniu lub częściej. W trakcie pandemii zakupy przeważnie robiono raz w tygodniu lub rzadziej. Przed pandemią tylko 33% badanych korzystało z przygotowanych wcześniej list zakupowych, w trakcie pandemii – 53%. To, co nurtowało autorów artykułu, to pytanie, czy powyższe zmiany w zachowaniach zakupowych przełożyły się także na zmiany w zachowaniach związanych z gospodarowaniem odpadami i marnotrawieniem żywności.

W odpowiedzi autorzy przytoczyli wyniki badań, które jednoznacznie wskazały, że procentowy udział ilości marnotrawionej żywności w ilości całej zakupionej żywności spadł z 16,3% przed pandemią do 13,4% w jej trakcie. Następnie autorzy przeanalizowali kategorie żywności marnotrawionej przez badanych w Meksyku. Zaobserwowano znaczące różnice w ilości marnowanej żywności w poszczególnych kategoriach. Dla przykładu konsumenci zdecydowanie rzadziej marnują ryby i owoce morza (poniżej 20% produktów zakupionych w tej kategorii) niż owoce i warzywa. Wyniki te są jedynie potwierdzeniem ogólnościowych analiz w tym zakresie. Co ciekawe, autorzy wykazali, że w trakcie pandemii konsumenci nie deklarowali żadnych różnic w ilości marnowanej żywności w ramach poszczególnych kategorii. Jednocześnie badani uważali, że łącznie zmarnowali mniej żywności niż w tym samym czasie przed pandemią.

W kolejnym kroku autorzy przyjrzeni się wskaźnikowi elastyczności dochodowej popytu, informującemu o rodzaju zmiany wielkości popytu na dobro w wyniku zmiany dochodu. Wskaźnik ten pozwala podzielić dobra na podstawowe (wartości 0–1) i luksusowe (wartości powyżej 1). Zmiany jego wartości dla poszczególnych kategorii produktów żywnościowych przedstawia tabela.

Przed pandemią zidentyfikowano kategorie: „desery”, „chleb i pizza” oraz „warzywa” jako dobra luksusowe, dla których udział wartości odpadów w stosunku do całkowitych wydatków na żywność wzrasta proporcjonalnie dużo szybciej. Innymi słowy konsumenci marnotrawią więcej żywności, która należy do kategorii dóbr luksusowych, a mniej z kategorii dóbr podstawowych. Co ciekawe, autorzy zauważyli także, że w trakcie pandemii COVID-19 elastyczność dochodowa popytu dla niektórych kategorii dóbr żywnościowych podniosła się powyżej wartości 1 (wyróżnione w tabeli). Czyli część dóbr żywnościowych zmieniła kategorię z dóbr podstawowych

na luksusowe (patrz tabela), w tym: „wieprzowina, wołowina i drób”, „ryby i owoce morza” oraz „jaja i sery”. Przełożyło się to na zmianę w ilości marnowanej żywności z tych kategorii.

WSKAŹNIKI ELASTYCZNOŚCI DOCHODOWEJ POPYTU DLA PRODUKTÓW ŻYWNOSCIOWYCH PRZED PANDEMIĄ I W JEJ TRAKCIE

KATEGORIA ŻYWNOSCI	CAŁA PRÓBA		GOSPODARSTWA DOMOWE O DOCHODACH POWYŻEJ PRZECIĘTNYCH		GOSPODARSTWA DOMOWE O DOCHODACH PONIŻEJ PRZECIĘTNYCH	
	PRZED PANDEMIĄ	W TRAKCIE PANDEMII	PRZED PANDEMIĄ	W TRAKCIE PANDEMII	PRZED PANDEMIĄ	W TRAKCIE PANDEMII
Owoce	0,976	0,975	1,128	0,950	1,114	1,011
Warzywa	1,115	1,008	0,864	0,757	1,400	1,133
Wieprzowina, wołowina i drób	0,959	1,002	0,911	0,988	1,061	0,965
Ryby i owoce morza	0,965	1,010	1,056	1,218	1,313	0,672
Mleko i przetwory	0,896	0,908	0,832	1,243	0,674	0,848
Jaja i sery	0,898	1,126	1,152	1,388	0,911	1,172
Tortilla, ryż, zboża, makarony	0,836	0,833	0,744	0,822	0,481	0,938
Chleb i pizza	1,109	1,177	1,350	1,218	1,054	1,195
Przyprawy	1,003	0,878	0,944	0,652*	0,628	0,516*
Desery	1,336	1,392	1,607	1,602	0,865	1,084

*p > 0,01.

Źródło: opracowanie własne na podstawie A. Vargas-Lopez, C. Cicatiello, L. Principato, L. Secondi, *Consumer expenditure, elasticity and value of food waste: A Quadratic Almost Ideal Demand System for evaluating changes in Mexico during COVID-19*, „Socio-Economic Planning Sciences” 2021, 101065, <https://doi.org/10.1016/j.seps.2021.101065> [dostęp: 4.10.2021]. Artykuł na licencji CC BY 4.0.

Dodatkowo autorzy zaobserwowali, że zamożniejsze gospodarstwa domowe w Meksyku wyrzucają więcej żywności niż gospodarstwa domowe z dochodem poniżej przeciętnej. Spowodowane jest to mniejszym odczuciem marnotrawienia pieniędzy oraz poczuciem straty czasu związanym z przygotowywaniem posiłku. Zaobserwowano także, że w zamożniejszych gospodarstwach konsumenci częściej stosują zdrową dietę i – co za tym

idzie – kupują więcej owoców i warzyw. Prowadzi to do proporcjonalnie większej ilości marnotrawionych produktów.

Podsumowując, artykuł pozwala wnioskować, że pandemia w niewielkim stopniu przyczyniła się do zmniejszenia marnotrawstwa żywności w Meksyku. Autorzy podkreślają, że zachowania konsumentów w tym względzie mogą się zmienić, gdy pandemia COVID-19 ustąpi. Ważną konkluzją dla każdego konsumenta jest fakt, że nawet drobne zmiany nawyków zakupowych wpływają na zmniejszenie ilości marnotrawionego pożywienia. Do takich nawyków zaliczyć można np. robienie list zakupowych czy planowanie posiłków. Wnioski z badania warto poszerzyć o kontekst międzynarodowy i stosowne porównania.

oprac. Marta Grybś-Kabocik

2.

**GOSPODARKA
ODPADAMI I ICH
PRZETWARZANIE**

UPCYKLING

EWALUACJA DWÓCH DZIAŁAŃ INTERWENCYJNYCH PODJĘTYCH DLA ZWIĘKSZENIA SKALI UPCYKLINGU: LOKALNE WYDARZENIE I UPCYKLING PLAZA

EVALUATING TWO INTERVENTIONS FOR SCALING UP UPCYCLING: COMMUNITY EVENT AND UPCYCLING PLAZA

Kyungeun Sung

2021

[Link do artykułu źródłowego](#)

Upcyklung – tworzenie z wyrzuconych lub zużytych tworzyw, części i rzeczy nowych produktów o wyższej wartości – przynosi rozliczne korzyści. Pomaga przedłużyć żywot przedmiotów (np. mebli, które zostają odnowione), ponownie wykorzystać elementy maszyn czy urządzeń, zredukować produkcję nowych materiałów i co więcej – podnieść wartość wykorzystanej rzeczy przez stworzenie nowego, atrakcyjniejszego przedmiotu. Różne formy napraw, modernizacji, renowacji, regeneracji, które mieszczą się pod pojęciem upcyklungu, są ważną częścią gospodarki o obiegu zamkniętym. Upcyklung przynosi zyski nie tylko środowiskowe, lecz także gospodarcze i społeczne. Choć częstotliwość i różnorodność praktyk upcyklungu rośnie w ostatnich latach, w dużej mierze pozostają one niszowe.

Artykuł prezentuje wyniki ewaluacji dwóch przedsięwzięć mających na celu zwiększenie zasięgu praktyk upcyklungu. Jednym z nich było lokalne wydarzenie w Leicester w Wielkiej Brytanii: Art with Upcyklung (Sztuka z Upcyklungiem), drugim – działalność centrum upcyklungu Seoul Upcyklung Plaza w Seulu, w Korei Południowej. Badania przeprowadziła dr Kyungeun Sung z wydziału sztuki, designu i architektury De Montfort University w Leicester.

Przedsięwzięcie Sztuka z Upcyklungiem miało miejsce w listopadzie 2018 r. w New Walk Museum and Art Gallery w Leicester, w Wielkiej Brytanii. W ramach tego wydarzenia mieszkańcy mieli okazję wraz z artystami tworzyć dzieła sztuki z materiałów z drugiego obiegu. Badanie, które się wówczas odbyło, zostało przeprowadzone z użyciem kwestionariusza ankiety.

Pytania badawcze poruszały następujące kwestie:

- Czy wydarzenie zwiększyło świadomość uczestników na temat upcyklingu?
- Czy wydarzenie sprawiło, że uczestnicy zaczęli myśleć, że upcykling jest przyjemny/nieprzyjemny, zły/dobry, bezwartościowy/wartościowy, szkodliwy/korzystny, sprawiający radość lub nie?
- Czy wydarzenie zainspirowało uczestników do upcyklingu?
- Czy wydarzenie zwiększyło u uczestników przekonanie o istotności praktyki upcyklingu?
- Czy uczestnicy zamierzają angażować się w działania związane z upcyklingiem?

Kwestionariusz wypełniło 47 uczestników, którzy opuszczając wydarzenie, zgodzili się wziąć udział w badaniu. Odpowiedzi zostały przeanalizowane statystycznie; użyto statystyki opisowej oraz analizy korelacji dwuczynnikowej (współczynnik korelacji rang Spearmana).

ANALIZA KORELACJI (POSTAWY I PRZEKONANIA DOTYCZĄCE UPCYKLINGU)

	ŚWIADOMOŚĆ	PRZYJEMNY	DOBRY	WARTOŚCIOWY	KORZYSTNY	RADOŚĆ	INSPIRACJA	PRZEKONANIE	ZAMIAR
Świadomość	1,00	0,22	0,27	0,17	0,25	0,25	0,62**	0,35*	0,22
Przyjemny	-	1,00	0,80*	0,77**	0,83**	0,63**	0,32*	0,25	0,11
Dobry	-	-	1,00	0,90**	0,94**	0,66*	0,37*	0,34*	0,10
Wartościowy	-	-	-	1,00	0,95**	0,67*	0,24	0,36*	0,17
Korzystny	-	-	-	-	1,00	0,62*	0,29	0,30	0,16
Radość	-	-	-	-	-	1,00	0,37*	0,35*	0,26
Inspiracja	-	-	-	-	-	-	1,00	0,63**	0,59**
Przekonanie	-	-	-	-	-	-	-	1,00	0,49**
Zamiar	-	-	-	-	-	-	-	-	1,00

* Korelacja jest istotna na poziomie 0,01 (rozkład dwustronny).

** Korelacja jest istotna na poziomie 0,05 (rozkład dwustronny).

Źródło: K. Sung, *Evaluating two interventions for scaling up upcycling: Community event and upcycling plaza*, materiały konferencyjne, International Conference on Resource Sustainability, Dublin (online), 19–23 czerwca 2021 r., <https://dora.dmu.ac.uk/handle/2086/21161> [dostęp: 4.10.2021]. Artykuł na licencji CC BY-NC.

Wyniki badania wskazują, że wszystkie elementy postaw (postrzeganie upcyklingu jako czegoś przyjemnego, dobrego, wartościowego, korzystnego, przynoszącego radość) okazały się ze sobą skorelowane. Postrzeganie upcyklingu jako czegoś dobrego, przyjemnego i przynoszącego radość jest skorelowane z jednostkowym poczuciem, że wzrasta inspiracja i motywacja do podjęcia takich praktyk. Uznanie upcyklingu za dobrą, wartościową i przynoszącą radość praktykę koreluje z kolei ze wzrostem przekonania o jego istotności. Wykazano też korelację między wzrostem inspiracji do praktykowania upcyklingu i przekonaniem o jego istotności a zamiarem podjęcia działań upcyklingowych.

Drugie studium przypadku zostało poświęcone działalności Seoul Upcycling Plaza (SUP): instytucji, która promując upcykling, liczne funkcje edukacyjne (muzea, biblioteki, organizacja warsztatów) łączy ze sprzedażą rzeczy z drugiego obiegu. W lipcu 2018 r. autorka badania dokonała tam obserwacji, a w kolejnych miesiącach przeprowadziła kilka wywiadów jakościowych drogą e-mailową. Dotyczyły one kwestii:

- Czy realizowane w centrum programy są postrzegane jako udane/nieudane i dlaczego?
- Jakie wysiłki/działania ze strony centrum oraz innych podmiotów są konieczne, aby poprawić funkcjonowanie tego miejsca, a tym samym przyczynić się do zwiększenia skali upcyklingu?

Respondenci zostali zrekrutowani spośród artystów, projektantów, twórców i przedsiębiorców zajmujących się upcyklingiem oraz organizatorów i menedżerów Seoul Upcycling Plaza, a także losowo wybranych gości centrum. Okazało się, że najważniejszym z oczekiwanych działań dla poprawy funkcjonowania centrum jest tworzenie partnerstw z przedsiębiorstwami i artystami oraz przekształcanie instytucji w kompleks kulturalny otwarty na uczestników i mocno ich angażujący. Kluczowe w oczach respondentów były takie działania, które zmierzają do dobrej, proaktywnej komunikacji z odbiorcami, sprawiającej, by poczuli się oni częścią tego miejsca.

Wyniki analiz obu studiów przypadku wskazują, że dla upowszechniania działań upcyklingowych na większą skalę kluczowe znaczenie ma zaangażowanie lokalnej społeczności, rodzące się dzięki wydarzeniom organizowanym z jej podmiotowym udziałem. Przyjemność i radość z działania, jak wykazują wyniki badań, może przełożyć się na realny wzrost przekonania o walorach przetwarzania wtórnego na zasadzie upcyklingu oraz zwiększenie inspiracji i motywacji do podejmowania takich praktyk.

oprac. dr Marta Skowrońska

E-ODPADY

PERSPEKTYWY TEORII ROZUMOWANIA BEHAWIORALNEGO (BRT) DOTYCZĄCE RECYKLINGU I GOSPODAROWANIA ODPADAMI ELEKTRONICZNYMI

BEHAVIORAL REASONING THEORY (BRT) PERSPECTIVES ON E-WASTE RECYCLING AND MANAGEMENT

Amandeep Dhir, Nitin Koshta, Raman Kumar Goyal, Mototaka Sakashita, Mohammad Almotairi
2021

[Link do artykułu źródłowego](#)

Intensywny rozwój technologii i rosnące potrzeby konsumpcyjne doprowadziły do szybkiego wzrostu ilości odpadów elektronicznych (e-odpadów) na całym świecie. E-odpady można rozumieć jako sprzęt elektroniczny i elektryczny, podzespoły i komponenty, które zostały wyrzucone przez ich właścicieli. Aktualne badania wskazują, że procentowy wzrost liczby e-odpadów jest alarmujący i wynosi ok. 4–5% corocznie. Oznacza to, że e-odpady stały się jednym z głównych problemów związanych z zanieczyszczeniem środowiska ze względu na zagrożenie, jakie stwarzają dla otoczenia naturalnego i zdrowia ludzi. Z jednej strony rosnąca liczba urządzeń elektronicznych (łącznie do ok. 52,2 mln ton w 2021 r. z 41,8 mln ton w 2014 r.) wskazuje na konieczność zintensyfikowania działań recyklingowych. Z drugiej podkreśla się, że odpady te zawierają cenne metale, które mogą zostać ponownie użyte. Autorzy – badacze z ośrodków naukowych z Norwegii, Republiki Południowej Afryki, Indii i Japonii – przytaczają wyniki opublikowane w raporcie Organizacji Narodów Zjednoczonych¹, gdzie się podkreśla, że wprowadzenie recyklingu e-odpadów przynosi różne korzyści środowiskowe i społeczne, ale jednak konsumenci często pozbywają się swoich sprzętów elektronicznych w sposób nierekomendowany. Z jednej strony sytuacja ta wynika z braku wiedzy na temat skutków nieprawidłowego składowania

¹ Raport United Nations University „Regional E-waste Monitor: East and Southeast Asia”, 2017, <https://unu.edu/media-relations/releases/e-waste-in-east-and-south-east-asia-jumps-63-percent-in-five-years.html> [dostęp: 4.10.2021].

tego typu odpadów. Z drugiej strony miejsca przeznaczone do prowadzenia recyklingu często są dla konsumentów trudno dostępne. Wreszcie brakuje jasnych przepisów i regulacji oraz kampanii edukacyjnych w tym zakresie. Pozostaje więc pytanie, jak niwelować tego typu bariery. Autorzy wnioskują, że zrozumienie postaw, przekonań i zachowań konsumentów w stosunku do e-odpadów stanowi podstawę sukcesu w maksymalizacji ich recyklingu.

Dotychczasowa literatura podkreśla istotność kontekstu kulturowego w podejściu konsumentów do recyklingu e-odpadów. Mieszkańcy Indii swoje stare telefony komórkowe przekazują bliskim lub przechowują w domu. Podobny schemat zauważono wśród ludności chińskiej, która w dużej części przechowuje e-odpady w domu. Nieodmiennie jest w Europie, dla przykładu aż 55% mieszkańców Finlandii ma w domu dwa lub więcej starych telefonów komórkowych. Natomiast międzykulturowe badania dotyczące młodych mieszkańców Indii i Chin wykazują, że w obu krajach osoby te często pozbywają się swoich e-odpadów w sposób nierekomendowany. Konieczne wydaje się zatem dogłębne zrozumienie sił napędowych i barier w aspekcie angażowania się konsumentów w recykling e-odpadów, szczególnie w zależności od kontekstu kulturowego.

Problem e-odpadów od kilku lat jest tematem zyskującym na znaczeniu. Autorzy zwracają jednak uwagę, że większość dotychczasowych badań skupiała się na zrozumieniu powodów angażowania się w recykling e-odpadów. Pomijano zatem bariery, które wywoływały opór konsumentów przed tego rodzaju działaniem, a w konsekwencji zachowania takie jak nieprawidłowe składowanie e-odpadów. Badania autorów artykułu wypełniają tę lukę, wykorzystując teorię wnioskowania behawioralnego do kompleksowego zrozumienia intencji konsumenckich związanych z recyklingiem e-odpadów. Model badawczy przedstawiony w artykule bazuje na ankiecie online, obejmującej 774 japońskich konsumentów. Do przetestowania modelu autorzy wykorzystali równania strukturalne. W badaniu skupiono się na Japonii, ponieważ w ostatnich latach rosnąca produkcja i zwiększone zużycie produktów elektronicznych spowodowały tam wykładniczy wzrost generowanych e-odpadów. Kraj ten jest trzecim co do wielkości producentem e-odpadów na świecie, po Chinach i USA. W Japonii wyrzuca się prawie 650 tys. ton drobnej elektroniki i urządzeń AGD, z czego tylko 100 tys. ton poddaje się recyklingowi².

² *Japan may use e-waste for 2020 medals*, BBC News, 2016, <https://www.bbc.com/news/business-37163074> [dostęp: 4.10.2021].

Autorzy tekstu jako bazę do analiz wykorzystali teorię rozumowania behawioralnego, która bierze pod uwagę cztery elementy: zamiar zaangażowania się, postawy wobec danego zjawiska, powody (zarówno za i przeciw) oraz wyznawane wartości (np. dbałość o środowisko naturalne, zdrowie, bliskich). W pierwszym kroku autorzy udowodnili zależność między postawami konsumentów a zamiarem podjęcia przez nich działań związanych z recyklingiem. Wyniki badania sugerują, że konsumenci pozytywnie nastawieni do recyklingu e-odpadów mają również intencje zaangażowania się w jego proces. Kolejnym etapem było zatem zbadanie związku między powodami zaangażowania się a postawą i intencjami. Podobnie jak w artykułach o pokrewnej tematyce, podkreślono, że korzyści osobiste, zdrowotne i środowiskowe motywują ludzi do przychylnego ustosunkowania się do recyklingu e-odpadów i ostatecznie do zaangażowania się w związane z nim działania. Następnie autorzy zaobserwowali negatywny związek między przyczynami blokującymi konsumentów przed zaangażowaniem się w recykling e-odpadów a ich intencjami, by się zaangażować. Konsumenci mogą bowiem uważać recykling e-odpadów za wymagający dużych nakładów czasu lub wiedzy, co negatywnie wpływa na ich chęć do podjęcia działań w tym zakresie. W kolejnym kroku autorzy zauważyli, że w kontekście japońskim nie ma istotnych związków między wyznawanymi przez konsumentów wartościami a przyczynami ich zaangażowania się w recykling e-odpadów. Badacze podkreślili jednak, że wyznawane wartości są zależne od kontekstu kulturowego. Możliwe jest, że wartość, jaką jest troska o środowisko, ma małe znaczenie w kontekście japońskim. Stąd proponowany model badawczy w innym kontekście kulturowym może przynieść odmienne wyniki. Na końcu artykułu autorzy wyróżnili dodatkowe czynniki, które mają istotny wpływ na zaangażowanie konsumentów w recykling e-odpadów: wiedzę konsumenta na temat pogarszającego się stanu środowiska oraz subiektywną ocenę bieżącego stanu środowiska jako niesprzyjającego, toksycznego czy groźnego. Zarówno wiedza o zmianach w środowisku naturalnym, jak i negatywne postrzeżenie ich konsekwencji dla własnego zdrowia czy otoczenia motywują konsumentów do angażowania się w recykling e-odpadów. Dla przykładu, gdy konsumenci dostrzegają, że stan środowiska ulega znacznemu pogorszeniu lub zagraża ich zdrowiu, są skłonni zaangażować się w mądrzejsze gospodarowanie e-odpadami.

Autorzy, podsumowując artykuł, podkreślają możliwość zastosowania wyników badań w wielu obszarach. Wnioski mogą być przydatne nie tylko dla producentów elektroniki i firm zajmujących się recyklingiem, lecz

także dla rządów i decydentów. Dzięki wiedzy uzyskanej z badań można efektywniej opracować strategie motywujące i edukujące konsumentów, a zatem pomagające im zaangażować się w mądrzejsze gospodarowanie e-odpadami. Wyniki badań mogą też wesprzeć proces tworzenia strategii i kampanii informacyjnych, które zapewniłyby większą akceptację recyklingu e-odpadów i mniejszy opór przed jego praktykowaniem, w szczególności w kontekście społeczeństwa Japonii.

oprac. Marta Grybś-Kabocik

MARGINALIZACJA

WPŁYW MARGINALIZACJI NA POSTAWY KULTUROWE I PRAKTYKI GOSPODAROWANIA ODPADAMI W ESFUERZO DE PARAÍSO W REPUBLICIE DOMINIKAŃSKIEJ: BADANIE JAKOŚCIOWE

THE INFLUENCE OF MARGINALIZATION ON CULTURAL ATTITUDES AND TRASH DISPOSAL PRACTICES IN ESFUERZO DE PARAÍSO OF THE DOMINICAN REPUBLIC: A QUALITATIVE INTERVIEW STUDY

Madison Sasman, Carrie B. Dolan, Daniel Villegas, Estelle Eyob, Catherine Barrett
2021

[Link do artykułu źródłowego](#)

Niewłaściwa gospodarka odpadami komunalnymi w krajach rozwijających się stanowi poważny problem dla zdrowia publicznego. Źle zorganizowany odbiór śmieci popycha mieszkańców do pozbywania się odpadów w niebezpieczny sposób, np. spalania czy nielegalnego wysypu. W krajach o niskich dochodach we właściwy sposób odbieranych jest mniej niż 50% wszystkich odpadów komunalnych, podczas gdy w krajach o wysokich dochodach – 98%¹. Przyczyna niewłaściwego gospodarowania odpadami leży w nieefektywnym zarządzaniu i niewystarczających zasobach krajów rozwijających się. Niewłaściwy sposób gospodarowania odpadami przynosi negatywne, długotrwałe skutki zdrowotne. Problem jest szczególnie palący w zmarginalizowanych społecznościach, gdzie usługi publiczne są świadczone w ograniczonym zakresie. Omawiany artykuł to efekt jakościowego wglądu w gospodarowanie odpadami w jednej z takich społeczności w Dominikanie.

Wcześniejsze badania ilościowe prowadzone w krajach rozwijających się identyfikowały czynniki utrwalające szkodliwe zwyczaje związane

¹ A.K. Ziraba, T.N. Haregu, B. Mberu, *A review and framework for understanding the potential impact of poor solid waste management on health in developing countries*, „Archives of Public Health” 2016, 74.

z pozbywaniem się odpadów, tj. wykluczenie przestrzenne i ekonomiczne. Dostrzeżono zależność między dochodem i odległością do kontenerów na śmieci a nielegalnym wywożeniem i wysypywaniem śmieci. Opisywane w omawianym artykule badanie jakościowe rozszerza poprzednie prace o analizę tego, jak jednostkowe postrzeganie politycznej, przestrzennej i ekonomicznej marginalizacji oddziałuje na sprawczość w zakresie gospodarowania odpadami na poziomie indywidualnym i instytucjonalnym. Ramą koncepcyjną badania było podejście socjoekologiczne, skupiające się na relacjach między członkami społeczności a ich środowiskiem naturalnym, społecznym i politycznym. Badacze z Departamentu Nauk o Zdrowiu amerykańskiego uniwersytetu William & Mary w stanie Wirginia skoncentrowali się na zmarginalizowanej społeczności w Dominikanie znanej jako Esfuerzo de Paraíso, gdzie prowadzili częściowo ustrukturyzowane wywiady. Chcieli odkryć, jak mieszkańcy postrzegają swoje wykluczenie (na indywidualnym, interpersonalnym, wspólnotowym i instytucjonalnym poziomie) oraz swoją sprawczość w zakresie gospodarowania odpadami. Zależało im, aby zrozumieć warunki, w których powstaje luka między preferowanym sposobem pozbywania się śmieci a rzeczywistymi praktykami społecznymi.

Badacze zaangażowani w projekt przeprowadzili łącznie 27 częściowo ustrukturyzowanych wywiadów. Badanych rekrutowano metodą *random route*, która zapewnia każdemu gospodarstwu domowemu równą szansę na znalezienie się w próbie badawczej. Przestrzeń zamieszkiwaną przez społeczność podzielono na cztery obszary. W każdym z nich wylosowano jedno gospodarstwo domowe jako punkt startowy. Od tego punktu rekrutowano co trzecie gospodarstwo po prawej stronie ulicy. Każda z trzyosobowych grup badaczy używała tego samego scenariusza wywiadu, składającego się z pytań o praktyki związane z wyrzucaniem śmieci oraz inne sprawy społeczności. Chodziło o uchwycenie indywidualnej perspektywy w szerszym kontekście sytuacji całej zbiorowości. Wszystkie wywiady zostały nagrane, spisane i zakodowane w programie do analizy danych jakościowych NVivo zgodnie z książką kodową opracowaną przez zespół badawczy. Do przeprowadzonej przez autorów analizy można mieć zastrzeżenia ze względu na stosunkowo małą próbę ($N = 27$) oraz *quasi*-ilościowe interpretowanie danych jakościowych, czyli podawanie liczby respondentów wyrażających daną opinię. Niemniej uzyskany obraz gospodarowania odpadami w zmarginalizowanej społeczności umożliwił sformułowanie interesujących wniosków.

Jak wynika z przeprowadzonych wywiadów, dominującymi sposobami pozbywania się odpadów w Esfuerzo de Paraíso były ich spalanie lub

wyrzucanie na niedalekim nielegalnym wysypisku. Palenie śmieci badani opisywali jako wygodniejsze, bo niewymagające opuszczania okolicy. Pojedyncze osoby oświadczały, że ponownie używają plastikowych opakowań, oraz przyznawały się do wyrzucania śmieci do pobliskiego strumienia. Badani wyrzucali śmieci na nielegalne wysypisko sami lub płacili innym za transport. Usługa przewozu śmieci stanowiła nieformalny, powstały spontanicznie system. Rozmówcy dostrzegali negatywne skutki praktykowanych w okolicy sposobów pozbywania się odpadów. Wyrażali niezadowolenie z ustawicznego nagromadzenia śmieci w pobliskim strumieniu. Obawiali się zalanía okolicy zanieczyszczoną wodą i plągi komarów. Rozmówcy zauważali też skutki zdrowotne spalania śmieci, takie jak kaszel i trudności z oddychaniem. Wyrażali również przekonanie, że praktykowane sposoby wyrzucania odpadów mają szkodliwy wpływ na środowisko naturalne.

Osobnym wątkiem wyodrębnionym z wywiadów była frustracja związana z zaniedbaniami lokalnych władz i ich brakiem zainteresowania sprawami społeczności. Wyjątek stanowił okres okołowyborczy, kiedy to realizowano publiczny odbiór śmieci. Przyczyny tych zaniedbań rozmówcy widzieli nie tylko w politycznej marginalizacji, lecz także w izolacji przestrzennej ich społeczności, zamieszkałej u stóp wysokiego wzgórza, oraz w potęgującym to odcięcie złym stanie infrastruktury drogowej. Szansy na poprawę sytuacji upatrywali w częstszym odbiorze śmieci opłacanym przez samorząd. Nie dostrzegali możliwości wprowadzenia jakichkolwiek zmian samodzielnie, w efekcie indywidualnych działań. Liczyli jedynie na pozytywne skutki decyzji politycznych. Deklarowali, że nie mają środków na indywidualne zamawianie usługi odbioru odpadów. Problem gospodarowania odpadami to, w ich postrzeganiu, problem całej społeczności i na poziomie społeczności oraz instytucji państwowych powinien zostać rozwiązany. Co ważne, współpraca z organizacjami pozarządowymi czy międzynarodowymi nie była przez badanych wymieniana jako możliwy sposób na poradzenie sobie z problemem odpadów – nie istniała w świadomości badanych jako dostępna opcja, chociaż w podobnych społecznościach właśnie takie koalicje zdają egzamin.

Podsumowując, badanie w zmarginalizowanej społeczności w Dominikanie wykazało, że większość jej członków była niezadowolona z podejmowanych przez siebie praktyk usuwania śmieci, ale długotrwała marginalizacja sprawiła, że osoby te czuły się nieprzygotowane do wprowadzenia zmiany na poziomie indywidualnym. Uważały, że problem pozbywania się odpadów jest poza ich kontrolą. Zdaniem autorów omawianego artykułu

przyszłe badania powinny odpowiedzieć na pytanie, dlaczego zmarginalizowane społeczności mają niepełny obraz potencjalnych sieci wsparcia, czyli istniejących instytucji i organizacji, do których mogą zwracać się po pomoc.

oprac. Zuzanna Maciejczak-Kwiatkowska

3.

**ODPOWIEDZIALNA
PRODUKCJA
I KONSUMPCJA**

ODPOWIEDZIALNA PRODUKCJA I KONSUMPCJA W UNII EUROPEJSKIEJ. ANALIZA DANYCH EUROSTATU DOTYCZĄCYCH CELÓW ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

RESPONSIBLE CONSUMPTION AND PRODUCTION IN THE EUROPEAN UNION. A PARTIAL ORDER ANALYSIS OF EUROSTAT SDG 12 DATA

Lars Carlsen

2021

[Link do artykułu źródłowego](#)

Koncepcja zrównoważonego rozwoju obejmuje trzy główne filary, tj. podejmowanie decyzji opłacalnych ekonomicznie, decyzji przyjaznych dla środowiska oraz decyzji sprawiedliwych społecznie. Z myślą o realizacji tej koncepcji ustanowiono cele zrównoważonego rozwoju¹. W analizie przygotowanej przez Larsa Carlsena z Awereness Centre w Danii wykorzystano dane Eurostatu dotyczące pięciu z sześciu głównych wskaźników celu 12 (SDG 12)² za lata 2007–2017. Analizą nie objęto szóstego wskaźnika, tj. wartości dodanej brutto w sektorze towarów i usług środowiskowych, ze względu na częściowe braki danych. Pięć głównych wskaźników rozpatrywanych w niniejszym opracowaniu to:

- CCH: zużycie chemikaliów według stopnia zagrożenia,
- RPR: wydajność zasobów,
- CO₂: średnia emisja dwutlenku węgla (CO₂) przez nowe samochody osobowe,
- CMUR: wskaźnik zużycia materiałów w obiegu zamkniętym,
- WAS: wytwarzanie odpadów z wyłączeniem głównych odpadów mineralnych.

¹ Cele te (ang. *The Sustainable Development Goals*) omówione są na stronie ONZ: <https://sdgs.un.org/goals> [dostęp: 4.10.2021].

² SDG 12 (ang. *Sustainable Development Goal 12*) zakłada odpowiedzialną (zrównoważoną) produkcję i konsumpcję.

W raporcie Eurostatu³ poszczególne wskaźniki są traktowane oddzielnie. Aby uzyskać pełniejszy obraz zrównoważonej produkcji i konsumpcji, autorzy raportu postanowili wziąć pod uwagę kilka wskaźników jednocześnie, dokonując tzw. analizy częściowego porządku, a nie – jak czyni się na ogół – agregacji wskaźników. Choć agregacja umożliwia liniowe uporządkowanie badanych elementów, informacje dotyczące wpływu poszczególnych wskaźników na badane zjawisko mogą zostać utracone. Z tego powodu prezentowana analiza wykorzystuje tzw. uporządkowanie częściowe, według którego względne znaczenie poszczególnych wskaźników można określić za pomocą analizy wrażliwości. Podstawową zaletą tej metody jest tworzenie częściowo uporządkowanych zbiorów (zestawów), z których każdorazowo wyłączany jest jeden wskaźnik. Następnie określone są odległości od tych zbiorów do pierwotnego zbioru. Najistotniejszy jest wskaźnik, którego eliminacja skutkuje maksymalną odległością od pierwotnego zbioru, czyli powoduje największy stopień zmian.

Rozwój odpowiedzialnej konsumpcji i produkcji w Unii Europejskiej autorzy wyjaśniają, wykorzystując cztery główne wskaźniki: RPR, CO₂, CMUR i WAS.

RANKING PAŃSTW CZŁONKOWSKICH UNII EUROPEJSKIEJ OPARTY NA ANALIZIE CZĘŚCIOWEGO PORZĄDKU Z UWZGLĘDNIENIEM CZTERECH WSKAŹNIKÓW

	2010		2014		2017	
	WARTOŚĆ DLA CZTERECH WSKAŹNIKÓW	MIEJSCE W RANKINGU	WARTOŚĆ DLA CZTERECH WSKAŹNIKÓW	MIEJSCE W RANKINGU	WARTOŚĆ DLA CZTERECH WSKAŹNIKÓW	MIEJSCE W RANKINGU
Austria	16 000	15	14 417	14	10 857	13
Belgia	13 000	10	14 667	16	14 667	18
Bułgaria	25 334	26	26 387	27	25 985	27
Cypr	16 667	16	14 000	11	14 000	16
Czechy	17 117	18	9 533	9	8 500	9,5
Niemcy	11 669	9	19 083	21	13 350	14

³ Raport Eurostatu „Sustainable development in the European Union. Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context. 2020 edition”, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/ks-02-20-202> [dostęp: 4.10.2021].

Dania	5 850	5	7 383	7,5	7 450	6,5
Hiszpania	5 138	4	7 383	7,5	7 450	6,5
Estonia	24 309	25	24 106	26	25 025	26
Finlandia	18 067	21	23 708	25	24 665	25
Francja	2 068	1	2 922	2	2 945	1
Grecja	21 829	24	14 000	11	10 500	11
Chorwacja	b.d.	b.d.	6 633	5	5 583	4
Węgry	7 700	8	18 033	20	8 500	9,5
Irlandia	20 983	23	17 333	18,5	17 333	19
Włochy	4 731	3	3 861	3	3 851	2
Litwa	14 500	14	19 733	22	22 817	24
Luksemburg	7 667	6,5	5 967	4	10 500	12
Litwa	13 500	11,5	17 333	18,5	14 000	16
Malta	2 622	2	2 720	1	4 929	3
Holandia	7 667	6,5	7 333	6	5 717	5
Polska	13 650	13	14 400	13	19 719	22
Portugalia	13 500	11,5	14 000	11	14 000	16
Rumunia	17 117	18	20 000	23	18 167	20
Słowacja	17 117	18	15 167	17	19 183	21
Słowenia	17 800	20	14 550	15	8 250	8
Szwecja	20 271	22	22 202	24	21 700	23

Źródło: L. Carlsen, *Responsible consumption and production in the European Union. A partial order analysis of Eurostat SDG 12 data*, „Green Finance” 2021, 3(1), <https://www.aimspress.com/article/doi/10.3934/GF.2021003?viewType=HTML> [dostęp: 4.10.2021].

Wyniki analizy wskazują, że Francja, Malta i Włochy to kraje charakteryzujące się najbardziej odpowiedzialną konsumpcją i produkcją, podczas gdy Bułgaria i Estonia znajdują się na drugim końcu spektrum. Kraje takie jak Grecja, Czechy i Słowenia między 2010 a 2017 r. znacznie poprawiły swoje wskaźniki w tym zakresie, przesuując się kolejno z miejsca 24. na 11., z 18. na 9. i z 20. na 8., podczas gdy wyraźne spadki notują Belgia, Litwa, Luksemburg i Polska.

Analiza istotności wskaźników wykazała, że najistotniejszym wskaźnikiem zrównoważonej konsumpcji w Unii Europejskiej jest masa wytwarzanych odpadów. Wskaźnik ten dotyczy wszystkich odpadów w danym kraju

z wyłączeniem odpadów mineralnych. Podczas gdy w latach 2004–2019 spadła masa odpadów niebezpiecznych, ilość odpadów z pozostałych kategorii niestety wzrosła. To właśnie ta kwestia, zdaniem autorów, jest obecnie najpilniejszą do rozwiązania w obszarze zrównoważonej produkcji i konsumpcji.

oprac. dr Marta Skowrońska

ZACHOWANIA KONSUMPCYJNE

MŁODZI LUDZIE JAKO SIŁA NAPĘDOWA CZY HAMULEC RUCHU NA RZECZ ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU? PRZYPADEK ANTYKONSUMPCJI

YOUNG PEOPLE AS DRIVERS OR INHIBITORS OF THE SUSTAINABILITY MOVEMENT: THE CASE OF ANTI-CONSUMPTION

Florence Ziesemer, Alexandra Hüttel i Ingo Balderjahn

2021

[Link do artykułu źródłowego](#)

Nadmierna konsumpcja rodzi negatywne skutki na poziomie zarówno środowiskowym, społecznym, jak i indywidualnym. Badanie zachowań i motywacji konsumpcyjnych ma duże znaczenie dla wytyczania kierunków zrównoważonego rozwoju. Młodzi ludzie stanowią szczególnie istotną grupę docelową badań, ponieważ to ich praktyki będą determinowały ten rozwój przez najbliższe dziesięciolecie. Z tego względu autorzy artykułu podjęli próbę odpowiedzi na pytanie, jakie motywy mogą skłaniać młodych ludzi do zachowań antykonsumpcyjnych i jak te motywy wiążą się ze zrównoważonym rozwojem.

Naukowcy z Uniwersytetu Poczdamskiego w swoim badaniu wykorzystali teorię łańcuchów celów i środków (ang. *The Means-End Chain Theory – MEC*)¹. Uznali też, że wartości, którymi kieruje się jednostka, odgrywają znaczącą rolę w przewidywaniu konkretnych przekonań i są istotnymi determinantami zachowań prośrodowiskowych. Badania przeprowadzono z użyciem metody jakościowej. Trzech przeszkolonych ankierów przez sześć tygodni prowadziło indywidualne wywiady pogłębione (IDI) z zastosowaniem

¹ Teoria rozwinięta przez Allena Newella i Herberta Alexandra Simona, która zakłada, że właściwości produktów stanowią dla konsumentów informację, czy pożądane przez nich cele (wartości i bezpośrednie korzyści) będą zrealizowane przez dane produkty.

techniki „drabinkowej” (ang. *laddering*)². Jako technikę wspomagającą wykorzystano kwestionariusz ankiety, jednak nie służył on do tego, by jego wyniki opracowywać statystycznie, ale stanowił formę wprowadzenia do jakościowej części badania. Wywiady odbywały się na dworcu kolejowym miasta średniej wielkości (170 tys. mieszkańców) w Niemczech. W próbie znalazło się 55 młodych ludzi w wieku 14–24 lat. Próba była nielosowa, jednak równomiernie rozłożona pod względem płci (27 kobiet i 28 mężczyzn), średnia wieku wynosiła 18 lat.

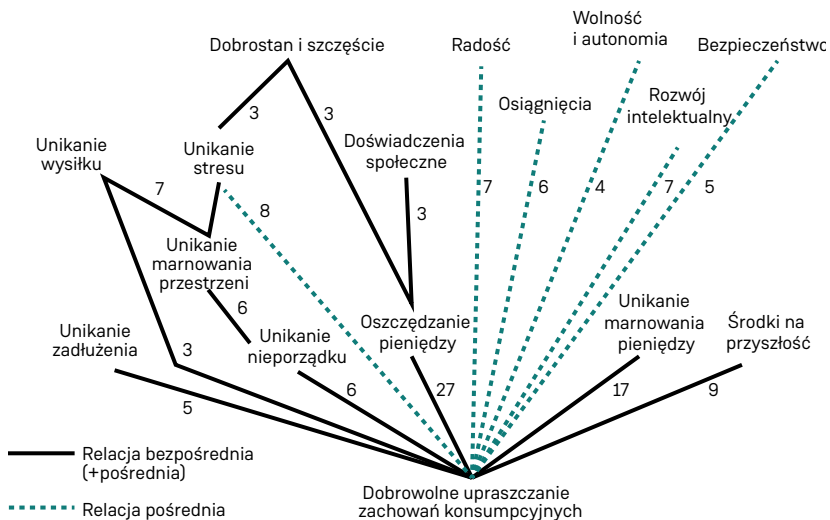
- Scenariusz wywiadu koncentrował się wokół trzech wzorców zachowań:
- dobrowolnego uproszczenia zachowań konsumpcyjnych (ang. *voluntary simplicity*: ograniczenie liczby kupowanych przedmiotów, minimalizm, zapatrywanie się w lokalnych sklepach, samodzielna produkcja rzeczy),
 - konsumpcji opartej na współpracy (ang. *collaborative consumption*: praktyki współdzielenia, pożyczania, barteru),
 - nieprzekraczania własnych możliwości finansowych (ang. *living within one's means*: niezaciąganie pożyczek, unikanie zadłużenia).

Pierwsza część wywiadu była poświęcona sposobom rozumienia przez respondentów trzech opisanych wyżej wzorów zachowań i została przeprowadzona za pomocą krótkiej ankiety CSC (ang. *Consciousness for Sustainable Consumption* – świadomość zrównoważonej konsumpcji). Wyniki ankiety pomogły zastosować technikę „drabinkową” – kwestie najbardziej dla respondentów istotne badacze pogłębiali i rozszerzali za pomocą pytań dodatkowych. W przypadku, gdy respondent zgadzał się z określonym stwierdzeniem, ankieter zadawał dodatkowe pytania pogłębiające. Kodowanie zgromadzonego materiału miało charakter iteracyjny, było prowadzone przez niezależnych koderów, a wyniki uzgadniano w kilkietapowym procesie. Na podstawie analizy powstały mapy hierarchii wartości (ang. *Hierarchical Value Maps* – HVM), które stanowią graficzną ilustrację najważniejszych związków między poszczególnymi kodami.

Poniższe diagramy obrazują mapy wartości dla każdego z trzech wzorów zachowań.

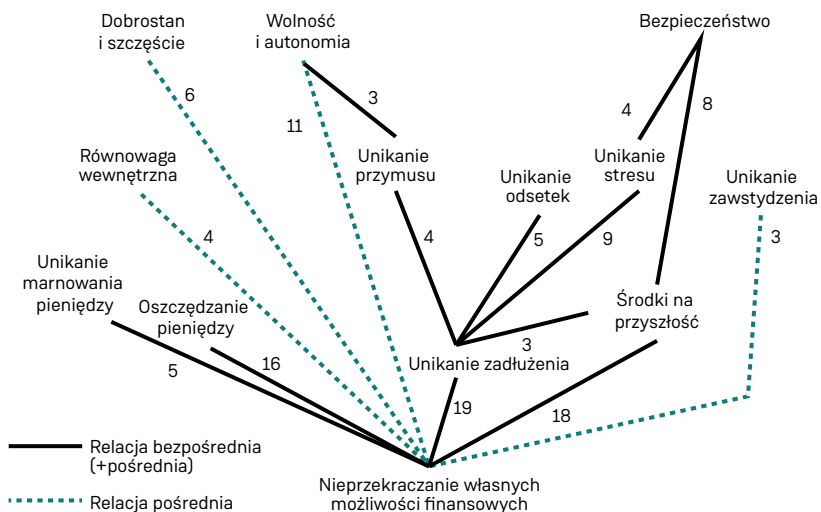
² Technika ta, zaczerpnięta z badań marketingowych, polega na ciągłym zachęcaniu rozmówcy do zagłębiania się w swoje motywacje. Na początku badacz sprawdza za pomocą pytań ankietowych, jakie wartości i cele są dla badanego kluczowe, a następnie pogłębia wywiad przez zadawanie pytań typu „Dlaczego jest to dla Ciebie ważne?”. Odpowiedzi respondenta są podstawą kolejnych eksplorujących pytań na coraz wyższym poziomie abstrakcji. Sekwencja pojęć, które zostają wygenerowane, tworzy łańcuch zwany drabinką.

MAPA HIERARCHII WARTOŚCI: DOBROWOLNE UPRASZCZANIE ZACHOWAŃ KONSUMPCYJNYCH

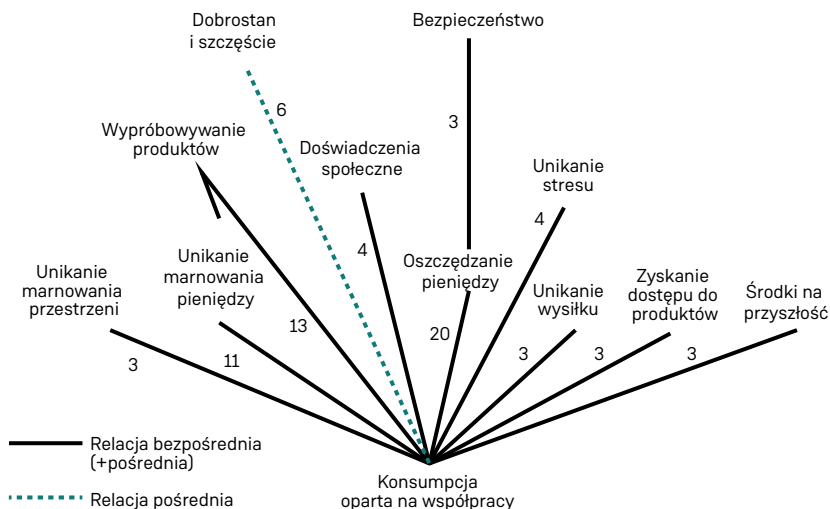
N = 55. Wzięto pod uwagę te kody, które wskazano trzy lub więcej razy (cut-off = 3).
Liczby oznaczają, ile razy dany kod występował z innym kodem.

MAPA HIERARCHII WARTOŚCI: NIEPRZEKRACZANIE WŁASNYCH MOŻLIWOŚCI FINANSOWYCH

N = 55. Wzięto pod uwagę te kody, które wskazano trzy lub więcej razy (cut-off = 3).
Liczby oznaczają, ile razy dany kod występował z innym kodem.

MAPA HIERARCHII WARTOŚCI: KONSUMPCJA OPARTA NA WSPÓŁPRACY

N = 55. Wzięto pod uwagę te kody, które wskazano trzy lub więcej razy (cut-off = 3).

Liczby oznaczają, ile razy dany kod współwystępował z innym kodem.

Źródło wszystkich trzech wykresów: F. Ziesemer, A. Hüttel, I. Balderjahn, *Young people as drivers or inhibitors of the sustainability movement: The case of anti-consumption*, „Journal of Consumer Policy” 2021, 44, <https://doi.org/10.1007/s10603-021-09489-x> [dostęp: 4.10.2021].
 Artykuł na licencji CC BY-NC.

Jak wskazują wyniki badań, jednymi z dominujących motywacji zachowań antykonsumpcyjnych są oszczędność i unikanie marnotrawienia pieniędzy. Pewne rodzaje zachowań antykonsumpcyjnych związane zarówno z upraszczaniem codziennego życia, jak i konsumpcją opartą na współpracy są motywowane przede wszystkim chęcią uniknięcia nieporządku, wysiłku związanego ze sprzątnięciem oraz stresu. Konsumpcja oparta na współpracy jest ponadto motywowana „doświadczeniami społecznymi” (budowaniem relacji z innymi ludźmi) oraz pragmatyczną kwestią bezpłatnego dostępu do droższych dóbr. Warto jednocześnie zauważyć, że młodzi ludzie wiążą w sposób zauważalny dobre samopoczucie i poczucie szczęścia z oszczędzaniem pieniędzy i unikaniem stresu związanego z długiem. Brak długów jest zaś istotny dla poczucia wolności i autonomii.

Podsumowując, zrównoważony rozwój nie jest kluczową motywacją działań antykonsumpcyjnych w grupie badanych. Dla młodych ludzi naj-

większe znaczenie mają bezpieczeństwo finansowe oraz poczucie wolności i autonomii. Analiza ujawniła też, że młodym osobom niełatwo jest w sposób ustrukturyzowany przedstawić swoje motywacje. W rekomendacjach badacze wskazują, że w działaniach na rzecz zrównoważonego rozwoju kierowanych do osób młodych należy uwzględnić to, że priorytetowe znaczenie mają dla nich bezpieczeństwo finansowe, autonomia, ale też bliskie relacje i doświadczenia społeczne (liczące się bardziej niż dobra materialne). Choć dbałość o środowisko i zrównoważona konsumpcja nie są dominującymi motywacjami zachowań antykonsumpcyjnych u młodych ludzi, konsekwencje przyjmowanych przez nich wzorów zachowań nierzadko wpasowują się w wytyczne zrównoważonego rozwoju. Pewnego rodzaju luką między motywacjami a działaniami jest, zdaniem autorów, brak wiedzy na temat wpływu wyborów konsumpcyjnych na środowisko.

oprac. dr Marta Skowrońska

ZRÓWNOWAŻONA KONSUMPCJA

**ZRÓWNOWAŻONA KONSUMPCJA
EUROPEJCZYKÓW: WPŁYW ŚWIADOMOŚCI
ŚRODOWISKOWEJ I PERCEPCJI RYZYKA
NA TROSKĘ O ŚRODOWISKO I INTENCJĘ
BEHAVIORALNĄ****SUSTAINABLE CONSUMPTION BEHAVIOR OF EUROPEANS:
THE INFLUENCE OF ENVIRONMENTAL KNOWLEDGE AND RISK PERCEPTION
ON ENVIRONMENTAL CONCERN AND BEHAVIORAL INTENTION**

Ulla A. Saari, Svenja Damberg, Lena Frömbling, Christian M. Ringle

2021

[Link do artykułu źródłowego](#)

Autorzy artykułu zastanawiają się, co sprzyja zrównoważonej konsumpcji w Europie. Za pomocą narzędzi statystycznych sprawdzają czynniki, które wpływają na zachowania konsumenckie Europejczyków przyjazne środowisku naturalnemu. Analizują wpływ takich zmiennych jak: wiedza na temat środowiska, postrzeganie ryzyka środowiskowego, troska o środowisko, a także intencja behawioralna, czyli gotowość do określonego zachowania (ang. *behavioral intention*). Opierając się na wnioskach z poprzednich badań, zbudowali nowy model teoretyczny, który testowali i walidowali z wykorzystaniem otwartego zbioru danych ISSP (ang. *International Social Survey Programme*). Próba badawcza (N = 11 675) składała się z respondentów z dziewięciu krajów Unii Europejskiej i Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu. Autorzy badania wskazali główne determinanty zrównoważonej konsumpcji, by zidentyfikować te z nich, na które można wpłynąć za pomocą prowadzonych polityk publicznych.

Wykorzystywane w artykule terminy badacze wyjaśniają, korzystając z literatury przedmiotu. Zachowanie nakierowane na zrównoważoną konsumpcję definiują jako prywatne zachowanie, które ma bezpośrednie konsekwencje dla środowiska: powoduje najmniejsze możliwe szkody lub jest dla środowiska korzystne. Z kolei wiedza środowiskowa odnosi się do posiadanych przez jednostki informacji na temat stanu środowiska, zmian klimatycznych i środowiskowych konsekwencji konsumpcji i produkcji.

Percepcja ryzyka środowiskowego jest opisywana jako rezultat kognitywnych procesów łączących zbieranie i interpretację informacji dotyczących negatywnych skutków problemów środowiskowych. Natomiast na troskę o środowisko składają się: uogólniona orientacja na wartości związane ze środowiskiem naturalnym, poziom indywidualnego niepokoju o przyszłość środowiska i sposób, w jaki postęp ludzkości na środowisko oddziałuje.

Aby zbadać opisane wyżej zjawiska i ich wzajemne oddziaływanie na siebie, powyższe pojęcia zostały zoperacjonalizowane i były mierzone za pomocą zestawu pytań w kwestionariuszu *International Social Survey Programme* (ISSP). Dane były zbierane w latach 2009–2013 za pośrednictwem lokalnych ośrodków badawczych metodą wywiadu bezpośredniego w 36 krajach UE i EFTA. Do finalnych analiz wybrano dziewięć krajów i usunięto część obserwacji ze względu na liczne braki danych. Ostateczna baza danych liczyła N = 11 675 i zawierała odpowiedzi z lat 2010 i 2011. Uwzględnione w omawianym artykule zestawy pytań przedstawia tabela.

MIERNIKI DOPASOWANE DO POJĘĆ Z MODELU TEORETYCZNEGO

POJĘCIE	SPOSÓB POMIARU	ŹRÓDŁO
Wiedza o środowisku	V18: Na ile czujesz się poinformowany(-a) o przyczynach problemów środowiskowych?	A. Vainio, R. Paloniemi, <i>The complex role of attitudes toward science in pro-environmental consumption in the Nordic countries</i> , „Ecological Economics” 2014, 108, https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2014.09.026 .
	V19: Na ile czujesz się poinformowany(-a) o rozwiązaniach problemów środowiskowych?	
	V37: Na ile zgadzasz się lub nie zgadzasz się ze stwierdzeniem: „Trudno mi określić, czy mój sposób życia jest pomocny czy szkodliwy dla środowiska”?	
Percepcja ryzyka środowiskowego	Ogólnie rzecz biorąc, czy myślisz, że:	S.T. Marquart-Pyatt, <i>Public opinion about the environment: Testing measurement equivalence across countries</i> , „International Journal of Sociology” 2015, 45(4), https://doi.org/10.1080/00207659.2015.1098268 .
	V39: Zanieczyszczenie powietrza jest spowodowane przez samochody?	
	V40: Zanieczyszczenie powietrza jest spowodowane przez przemysł?	
	V43: Wzrost temperatur na świecie jest spowodowany zmianami klimatycznymi?	

POJĘCIE	SPOSÓB POMIARU	ŹRÓDŁO
Troska o środowisko	V15: Ogólnie rzecz biorąc, jak bardzo przejęty(-a) jesteś kwestiami środowiskowymi?	A. Vainio, R. Paloniemi, <i>The complex role of attitudes toward science in pro-environmental consumption in the Nordic countries</i> , „Ecological Economies” 2014, 108, https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2014.09.026 .
	Na ile zgadzasz lub nie zgadzasz się ze stwierdzeniami:	
	V23: Za bardzo martwimy się o przyszłość środowiska, a niewystarczająco o ceny i pracę.	
	V25: Ludzie zbyt mało martwią się o to, jak postęp ludzkości szkodzi środowisku.	
	V36: Wiele stwierdzeń na temat zagrożeń środowiskowych jest wyolbrzymionych.	
Gotowość do podjęcia zachowania	Aby chronić środowisko, na ile był(a)byś chętny(-a), żeby:	A.Y. Lo, <i>National income and environmental concern: Observations from 35 countries</i> , „Public Understanding of Science” 2016, 25(7), https://doi.org/10.1177/0963662515581302 .
	V29: Kupować w dużo wyższych cenach?	
	V30: Płacić dużo wyższe podatki?	S.T. Marquart-Pyatt, <i>Are there similar sources of environmental concern? Comparing industrialized countries</i> , „Social Science Quarterly” 2008, 89(5), https://doi.org/10.1111/j.1540-6237.2008.00567.x .
	V31: Zaakceptować ograniczenia w swoim standardzie życia?	
Zrównoważone zachowania konsumpcyjne	Jak często z powodów środowiskowych:	Y. Wang, <i>Promoting sustainable consumption behaviors: The impacts of environmental attitudes and governance in a cross-national context</i> , „Environment and Behaviour” 2017, 49(10), https://doi.org/10.1177/0013916516680264 .
	V56: Podejmujesz specjalny wysiłek, żeby kupić owoce i warzywa uprawiane bez pestycydów i chemikaliów?	
	V58: Redukujesz wykorzystanie energii lub opału używanego na potrzeby gospodarstwa domowego?	
	V59: Decydujesz się oszczędzać albo ponownie wykorzystywać wodę?	
	V60: Unikasz kupowania pewnych produktów?	

Źródło: Opracowanie i tłumaczenie własne na podstawie: U.A. Saari, S. Damberg, L. Frömbing, Ch.M. Ringle, *Sustainable consumption behavior of Europeans: The influence of environmental knowledge and risk perception on environmental concern and behavioral intention*, „Ecological Economics” 2021, 189, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921800921002135> [dostęp: 4.10.2021]. Artykuł na licencji CC BY 4.0.

Wszystkie zmienne były mierzone według pięciostopniowej skali Likerta oprócz itemów o zrównoważonych zachowaniach konsumpcyjnych, które były mierzone według czterostopniowej skali. Zrekodowano następujące zmienne, żeby pokazać ten sam kierunek oddziaływania: V29–V31, V39–V43 i V56–V60. Oryginalna skala miała zakres od 1 (najwyższa odpowiedź) do 5 (najniższa odpowiedź).

Analizy autorów koncentrują się na wykreowaniu nowego modelu statystycznego pomagającego wyjaśnić, jak kształtują się zachowania związane ze zrównoważoną konsumpcją. Do weryfikacji modelu teoretycznego – opartego na literaturze przedmiotu – wybrano metodę wielowymiarowej analizy danych PLS-SEM¹, wykorzystywanej w naukach społecznych i behawioralnych. Jak zaznaczają autorzy, jest ona odpowiednim podejściem do analizowania efektów pośredniczenia zmiennych w oddziaływaniu innych zmiennych na siebie.

Przeprowadzona analiza statystyczna wykazała, że wiedza na temat środowiska jest najważniejszą zmienną wyjaśniającą zrównoważoną konsumpcję. Zarówno wiedza, jak i percepcja ryzyka oddziałują bezpośrednio na zachowanie związane ze zrównoważoną konsumpcją, jednak większy wpływ ma w tym wypadku wiedza. Wiedza o środowisku wpływa też na percepcję ryzyka środowiskowego, a obydwie te zmienne oddziałują na troskę o środowisko, jednak wpływ postrzeganego ryzyka jest tu silniejszy. Z kolei troska o środowisko silnie oddziałuje na gotowość do podjęcia proekologicznych zachowań, która poprzedza zrównoważoną konsumpcję. Podsumowując te zawite zależności, w testowanym modelu wiedza o środowisku i postrzeganie ryzyka środowiskowego budują indywidualną troskę o środowisko, która następnie wpływa na gotowość podjęcia proekologicznego zachowania. Owa intencja behawioralna zwiększa z kolei prawdopodobieństwo indywidualnej zrównoważonej konsumpcji.

W świetle najnowszych osiągnięć w zakresie promocji zrównoważonej produkcji i konsumpcji oraz wraz z wprowadzeniem Europejskiego Zielonego Ładu zrozumienie czynników, które mogą wpływać na zrównoważone zachowania konsumpcyjne wśród Europejczyków, ma kluczowe znaczenie dla decydentów politycznych. Główne wnioski płynące z opisywanego badania wskazują, że w Europie zachowania związane ze zrównoważoną

¹ Jest to modelowanie równań strukturalnych, które wykorzystuje w estymacji częściową metodę najmniejszych kwadratów. Klasyczne modele (CB-SEM) bazują na kowariancji.

konsumpcją mogą być powiązane z troską o środowisko, na którą oddziałuje rosnący poziom wiedzy o środowisku i percepcji ryzyka środowiskowego. W części dotyczącej praktycznych implikacji płynących z badań autorzy podkreślają kluczową rolę indywidualnej wiedzy o środowisku dla praktykowania zrównoważonej konsumpcji. Polityki publiczne i inicjatywy edukacyjne nakierowane na pogłębianie i poszerzanie wiedzy o środowisku i ryzykach środowiskowych mogą w rezultacie kształtować indywidualną troskę o środowisko, która zwiększa prawdopodobieństwo podejmowania decyzji konsumpcyjnych z uwzględnieniem ich oddziaływania na środowisko. Wyniki badań stanowią podstawę przyszłych analiz i monitorowania zmian w zakresie zrównoważonej konsumpcji po wprowadzeniu planowanych w Unii Europejskiej zmian w kierunku zielonej i cyrkularnej ekonomii.

oprac. Zuzanna Maciejczak-Kwiatkowska

Nowości Badawcze NCK 2/2021
© Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2021

REDAKCJA

Kamila Sondej, redaktor naczelny (NCK)

Marta Grybś-Kabocik (Wydział Zarządzania UE Katowice)
dr Ewa Kopczyńska (Instytut Socjologii UJ)
Zuzanna Maciejczak-Kwiatkowska (NCK)
dr Marta Skowrońska (Wydział Socjologii UAM)
dr Michał Wyrwa (Wydział Psychologii i Kognitywistyki UAM)

KONTAKT

Dział Badań i Analiz Narodowego Centrum Kultury
tel.: 22 209 80 97, e-mail: ksondej@nck.pl

Opracowanie graficzne: Poważne Studio
Skład: Inter Line SC. P. Hrehorowicz, M. Punzet
Redaktor językowy: Ida Radziejowska
Korekta: Anna Rzepniewska-Kosińska
Redaktor techniczny: Maryla Broda
Redaktorzy prowadzący: Aleksandra Pawlińska, Anna Lonkwić

ISSN: 2719-5481

WYDAWCA

ul. Płocka 13
01-231 Warszawa
<http://nck.pl>
<http://sklep.nck.pl>

Redaktor Naczelny Wydawnictw NCK: dr hab. Rafał Wiśniewski, prof. ucz.
Narodowe Centrum Kultury jest instytucją państwową
działającą na rzecz rozwoju kultury w Polsce.

Publikacja finansowana ze środków
Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

NARODOWE
CENTRUM
KULTURY